

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Διοίκηση Επιχειρήσεων

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Διοίκηση
Επιχειρήσεων (MBA)

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Οι Επιπτώσεις Στη Ζήτηση Καπνικών Προϊόντων Και Στα
Δημόσια Έσοδα Από Μια Αύξηση Στους Ειδικούς Φόρους
Κατανάλωσης

Γιώργος Παναγιώτου

Επιβλέπων Καθηγητής
Κώστας Χατζηγιάννης

Ιούνιος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Διοίκηση Επιχειρήσεων

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Διοίκηση Επιχειρήσεων (MBA)

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Οι Επιπτώσεις Στη Ζήτηση Καπνικών Προϊόντων Και Στα
Δημόσια Έσοδα Από Μια Αύξηση Στους Ειδικούς Φόρους
Κατανάλωσης**

Γιώργος Παναγιώτου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Κώστας Χατζηγιάννης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών
Στη Διοίκηση Επιχειρήσεων
από τη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος 2018

Περίληψη

Η φορολόγηση των καπνικών προϊόντων είναι ένα πολύπλοκο θέμα, γιατί δεν επηρεάζει μόνο τα κρατικά έσοδα, αλλά αποτελεί επίσης και έναν αποτελεσματικό τρόπο παρέμβασης για μείωση του καπνίσματος, σύμφωνα με την πολιτική του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή διερευνά τις επιπτώσεις στη ζήτηση καπνικών προϊόντων και στα δημόσια έσοδα από τις αυξήσεις στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, εξετάζοντάς ετήσια στοιχεία για την περίοδο 2004 με 2016 και μηνιαία στοιχεία για την περίοδο από τον Ιανουάριο του 2007 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2016.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι συντελεστές φορολόγησης και άρα η τιμή, έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κατανάλωση καπνικών προϊόντων. Η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή βρέθηκε να είναι ανελαστική και αρνητική (-0.14).

Οι τελευταίες αυξήσεις στον ειδικό φόρο κατανάλωσης των καπνικών προϊόντων που επιβλήθηκαν στις 6 Δεκεμβρίου του 2012 (κατά 10% στα τσιγάρα και στον λεπτοκομμένο καπνό κατά 150%), φαίνεται να μην είχαν τα προσδοκόμενα αποτελέσματα για τα δημόσια έσοδα. Τα έσοδα από τον φόρο κατανάλωσης των τσιγάρων παρουσίασαν μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά 10.07 % το 2013, κατά 1.48 % το 2014, κατά 3.05% το 2015 και κατά 0.92% το 2016. Τα έσοδα από τον φόρο κατανάλωσης του λεπτοκομμένου καπνού παρουσίασαν μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά 0.45 % το 2014, κατά 4.34% το 2015 και κατά 5.95% το 2016.

Ωστόσο, τα έσοδα από την φορολογία στα καπνικά προϊόντα δεν είναι ο μόνος παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη κατά τον σχεδιασμό της φορολογικής πολιτικής του κράτους, καθώς η μείωση του καπνίσματος μακροχρόνια ωφελεί την κοινωνία αλλά και την οικονομία.

Summary

Taxing tobacco products is a complex issue because it does not only affect public revenue, it is also an effective way to reduce smoking, in line with the World Health Organization's policy.

This M.A. dissertation explores the impact on demand for tobacco products and on public revenue from increasing excise duties, by exploring annual data for the period 2004 to 2016 and monthly data for the period from January 2007 to December 2016.

The results show that tax rates and thus the price, have a significant impact on tobacco products consumption. Price elasticity in terms of price, was found to be inelastic and negative (-0.14).

The latest increase in excise duty on tobacco products imposed on December 6th, 2012 (10% on cigarettes and on fine-cut tobacco by 150%), appear not to have had the expected result on public revenue. Revenue from cigarette consumption compared to the previous year, fell by 10.07% in 2013, by 1.48% in 2014, by 3.05% in 2015 and by 0.92% in 2016. Tobacco tax revenue decreased compared to the previous year by 0.45% in 2014, by 4.34% in 2015 and by 5.95% in 2016.

However, tax revenue on tobacco products is not the only factor that is considered in the design of the state's fiscal policy, as smoking's decline in the long-term benefits society and the economy.

Πίνακες

Πίνακας 1: Ποσοστιαία Κατανομή Πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω κατά Φύλο, Ηλικία και Συχνότητα Καπνίσματος

Πίνακας 2: Καθημερινοί καπνιστές κατά Φύλο και Ηλικία

Πίνακας 3: Μέσος όρος κατανάλωσης τσιγάρων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2012 σε σύγκριση με το 2009

Πίνακας 4: Μέσος όρος κατανάλωσης τσιγάρων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2017 σε σύγκριση με το 2014

Πίνακας 5: Ανάλυση της φορολογίας για ένα πακέτο 20 τσιγάρων Μάρκας Marlboro που ισχύει από τις 6 Δεκεμβρίου 2012 μέχρι σήμερα

Πίνακας 6: Ελάχιστος Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα

Πίνακας 7: Κατασχέσεις καπνικών προϊόντων από το Τμήμα Τελωνείων

Πίνακας 8: Μέτρηση ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή στην διεθνή βιβλιογραφία

Πίνακας 9: Αποτέλεσμα Παλινδρόμησης σε μορφή Excel

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1: Ποσοστό εσόδων που προέρχονται από τον φόρο κατανάλωσης των καπνικών προϊόντων προς τα συνολικά δημόσια έσοδα

Διάγραμμα 2: Ποσοστό εσόδων από ειδικό φόρο κατανάλωσης καπνικών ανά κατηγορία προϊόντος

Διάγραμμα 3: Πόσο καθοριστικός παράγοντας είναι η τιμή στην επιλογή μάρκας τσιγάρων

Διάγραμμα 4: Ποσοστό πάγιου και κατ' αξίαν ειδικού φόρου κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα, ως προς την τιμή πώλησης ενός πακέτου των 20 τεμαχίων, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την 1^η Ιανουαρίου 2018

Διάγραμμα 5: Συγκεντρωτικός πίνακας ελάχιστου Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα τσιγάρα και στον λεπτοκομμένο καπνό

Διάγραμμα 6: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα (ανά χίλια τεμάχια) και στον λεπτοκομμένο καπνό για κατασκευή χειροποίητων τσιγάρων (ανά χιλιοστόγραμμα)

Διάγραμμα 7: Καμπύλη Laffer

Διάγραμμα 8: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης τσιγάρων και έσοδα

Διάγραμμα 9: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης λεπτοκομμένου καπνού και έσοδα

Διάγραμμα 10: Κατανάλωση τσιγάρων στην Κύπρο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διάγραμμα 11: Κατανάλωση λεπτοκομμένου καπνού στην Κύπρο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διάγραμμα 12: Ποσοστό παράνομων καπνικών προϊόντων ανά χώρα και τιμή πακέτου των 20 τσιγάρων

Διάγραμμα 13: Εκτίμηση της απώλειας δημοσίων εσόδων από το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	iii
Summary.....	iv
Διαγράμματα και Πίνακες	v
Περιεχόμενα	vii

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή.....	1
1.1. Αντικείμενο της μεταπτυχιακής διατριβής.....	1
1.2. Σκοπός και στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής	1
1.3. Μεθοδολογία	1
1.4. Δομή της μεταπτυχιακής διατριβής.....	2

Κεφάλαιο 2

Το κάπνισμα στην Κύπρο και ιστορικά προλεγόμενα.....	3
2.1. Ιστορικά προλεγόμενα.....	3
2.2. Ειδικοί Φόροι Κατανάλωσης.....	3
2.3. Το κάπνισμα στην Κύπρο	5
2.4. Οικονομικές επιπτώσεις από το κάπνισμα στην Κύπρο	7

Κεφάλαιο 3

Φορολόγηση καπνικών προϊόντων	9
3.1. Λόγοι επιβολής φορολογίας στα καπνικά προϊόντα	9
3.2. Άριστος συντελεστής φορολόγησης των καπνικών προϊόντων	11
3.3. Επιλογή μεταξύ πάγιου και κατ' αξίαν Φόρου	15
3.4. Διάρθρωση Φορολογίας Καπνικών Προϊόντων στην Κύπρο	17
3.5. Η εξέλιξη των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα στη Κύπρο.....	19

3.6. Καμπύλη Laffer	20
3.7. Αξιολόγηση των επιδράσεων από την αύξηση στη φορολογία.....	24

Κεφάλαιο 4

Ανάλυση Βιβλιογραφίας.....	26
4.1. Μείωση κατανάλωσης μέσω αύξησης της τιμής	26
4.2. Βασικά στοιχεία για την φοροαποφυγή και την φοροδιαφυγή.....	30
4.2.1. Φοροαποφυγή.....	30
4.2.2. Φοροδιαφυγή	32
4.3. Οι συνέπειες της φοροδιαφυγής.....	33
4.4. Περιορισμοί και απαγορεύσεις σχετικές με το κάπνισμα	36

Κεφάλαιο 5

Μεθοδολογία.....	38
5.1. Ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή	38
5.2. Οικονομετρικό μοντέλο	42
5.3. Αποτελέσματα παλινδρόμησης	44
5.3. Ερμηνεία αποτελεσμάτων παλινδρόμησης	45
5.4. Περιορισμοί μοντέλου και δεδομένων	47

Κεφάλαιο 6

Επίλογος - Συμπεράσματα.....	49
Βιβλιογραφία	

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1. Αντικείμενο διατριβής

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή διερευνά τις επιπτώσεις στη ζήτηση καπνικών προϊόντων και στα δημόσια έσοδα, από μια αύξηση στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης και αξιολογεί το ισχύον σύστημα φορολόγησης των καπνικών προϊόντων στην Κύπρο.

1.2. Σκοπός – Στόχοι

Η φορολογία στα καπνικά προϊόντα είναι ένα σύνθετο θέμα γιατί δεν επηρεάζει μόνο τα κρατικά έσοδα, αλλά είναι και ένας αποτελεσματικός τρόπος παρέμβασης για μείωση του καπνίσματος, σύμφωνα με την πολιτική του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Οπότε, η επιλογή των σωστών συντελεστών φορολόγησης είναι πολύ σημαντική για κάθε κράτος. Τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει δραστικά οι συντελεστές ειδικών φόρων κατανάλωσης των καπνικών προϊόντων στην Κύπρο και σκοπός της μεταπτυχιακής διατριβής αυτής θα είναι να μετρήσει την επίδραση των αυξήσεων που επιβλήθηκαν, στη ζήτηση αλλά και στα δημόσια έσοδα. Η φορολογία των καπνικών προϊόντων έχει συνήθως ως στόχους την αύξηση των εσόδων, την προαγωγή της υγείας και την διόρθωση των εξωτερικοτήτων, τρεις παράγοντες πολύ σημαντικοί για όλα τα κράτη, οπότε η κατανόηση της επίδρασης της φορολογίας, θα βοηθήσει στη σωστή στόχευση και επίτευξη των τριών αυτών στόχων.

1.3. Μεθοδολογία

Χρησιμοποιείται το συμβατικό μοντέλο ζήτησης που είναι ένα στατικό μοντέλο, στο οποίο η ποσότητα που ζητείται σε μια δεδομένη χρονική περίοδο καθορίζεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές εντός της συγκεκριμένης περιόδου. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι συντελεστές φορολόγησης και άρα ή τιμή τους, έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κατανάλωση τσιγάρων. Χρησιμοποιήθηκαν ετήσια στοιχεία για την περίοδο 2004 με

2016 και μηνιαία στοιχεία για την περίοδο από τον Ιανουάριο του 2007 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2016.

1.4. Δομή διατριβής

Η δομή της παρούσας διατριβής περιγράφεται παρακάτω:

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το αντικείμενο της διατριβής, ο σκοπός και οι στόχοι της. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στη δομή της μεταπτυχιακής διατριβής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθενται επιλεγμένα ιστορικά στοιχεία που σχετίζονται με την επιβολή ειδικού φόρου κατανάλωσης επί των καπνικών προϊόντων και γίνεται επισκόπηση της κατάστασης που επικρατεί στην Κύπρο όσον αφορά στο κάπνισμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι λόγοι καθώς και οι συνέπειες της φορολόγησης των καπνικών προϊόντων, με βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών σχετικές με την φορολογία των καπνικών προϊόντων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι δημοσιεύσεις άλλων ερευνητών για το θέμα, με στόχο να εντοπιστούν οι βασικές μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στην βιβλιογραφία, σχετικά με τις επιπτώσεις των φόρων στη ζήτηση καπνικών προϊόντων, τα θεωρητικά μοντέλα, τα δεδομένα και τα οικονομετρικά εργαλεία, που χρησιμοποιήθηκαν ως βάση της μεταπτυχιακής μου διατριβής.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης και ακολουθεί ερμηνεία τους.

Στο έκτο κεφάλαιο παραθέτονται τα συμπεράσματα της εργασίας που θα βοηθήσουν στην κατανόηση του θέματος και γίνονται εισηγήσεις.

Κεφάλαιο 2

Το κάπνισμα στην Κύπρο

2.1. Ιστορικά προλεγόμενα

Ο φιλόσοφος και θεμελιωτής των κλασικών οικονομικών Adam Smith (1723-1790)¹ ήταν ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με το θέμα της επιβολής φόρων στα καπνικά προϊόντα και υποστήριξε ότι ενώ η φορολόγηση αγαθών πρώτης ανάγκης επιφέρει στρεβλώσεις στην αγορά, η φορολόγηση αγαθών πολυτελείας όπως ο καπνός, το αλκοόλ και η ζάχαρη αυξάνουν τα δημόσια έσοδα καθώς καταναλώνονται από μεγάλο μέρος του πληθυσμού, χωρίς να διαταράσσουν την οικονομία. Χαρακτήρισε τα πιο πάνω προϊόντα ως ιδανικά για φορολόγηση (*extremely proper subjects of taxation*), που σε αντίθεση με τα αγαθά πρώτης ανάγκης που όταν φορολογηθούν επιφέρουν στρεβλώσεις στην αγορά.

Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης επί προϊόντων πολυτελείας επιβλήθηκαν για πρώτη φορά το 1812 στις ΗΠΑ² (κατά τη διάρκεια του αγγλοαμερικανικού πολέμου), όταν η κυβέρνηση επέβαλε φόρο σε πολλά προϊόντα και υπηρεσίες όπως την ζάχαρη, το αλκοόλ κ.α. προκειμένου να αυξήσει τα έσοδα της και να χρηματοδοτήσει τον πόλεμο. Επίσης, κατά τη διάρκεια του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου, επιβλήθηκε για πρώτη φορά ειδικός φόρος κατανάλωσης επί του καπνού², ενώ το 1864, αντίστοιχος φόρος επιβλήθηκε και στα τσιγάρα (Jarvis 2010: 9).

2.2. Ειδικοί Φόροι Κατανάλωσης

Οι Ειδικοί Φόροι Κατανάλωσης είναι φόροι οι οποίοι επιβάλλονται επί της κατανάλωσης επιλεγμένων προϊόντων, τα οποία συνήθως επιδεικνύουν ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

η παραγωγή και η οι πωλήσεις μπορούν να είναι υπό την στενή επιτήρηση των φορολογικών αρχών, χαρακτηρίζονται από ανελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή και η κατανάλωση τους ενδέχεται να προκαλέσει αρνητικά εξωτερικά αποτελέσματα.

Με βάση το κοινοτικό κεκτημένο η Κύπρος έχει υιοθετήσει συντελεστές ειδικών φόρων κατανάλωσης στις ακόλουθες κατηγορίες προϊόντων, τα οποία ονομάζονται «εναρμονισμένα», ανεξάρτητα από το αν αυτά παράγονται στη Δημοκρατία, μεταφέρονται από άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή εισάγονται από τρίτες χώρες: στα ενεργειακά προϊόντα και στην ηλεκτρική ενέργεια, στην αλκοόλη και αλκοολούχα ποτά και στα καπνικά προϊόντα³.

Καπνικά προϊόντα θεωρούνται τα τσιγάρα, τα πούρα ή σιγαρίλος, ο λεπτοκομμένος καπνός που προορίζεται για τη κατασκευή χειροποίητων (στριφτών) τσιγάρων και τα άλλα καπνά για κάπνισμα, π.χ. στον καπνό πίπας ή ναργιλέ. Όλα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφαρμόζουν ειδικούς φόρους κατανάλωσης σε αυτές τις τρεις κατηγορίες προϊόντων, αν και με διαφορετικούς συντελεστές και παραμέτρους. Για την εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας αγοράς έχουν θεσπιστεί βασικοί έμμεσοι φόροι που ισχύουν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι φόροι που επιβάλλονται στην κατανάλωση ενός αγαθού μπορούν να θεωρηθούν και ως υποκατάστατα του τέλους χρήσης του αγαθού αυτού (user fee). Οι Ειδικοί Φόροι Κατανάλωσης διακρίνονται σε δύο μορφές, στον ανά μονάδα φόρο (unit tax), ο οποίος επιβάλλεται σε σταθερή αξία ανά μονάδα προϊόντος και στον φόρο επί της αξίας (ad valorem tax), ο οποίος υπολογίζεται ως ποσοστό της αξίας ενός προϊόντος. Οι φορολογικοί συντελεστές στα αγαθά και στις υπηρεσίες εναρμονίζονται προς όφελος του διασυνοριακού ανταγωνισμού. Οι τυχόν διαφορές στους ανωτέρω φόρους μεταξύ των χωρών – μελών οριοθετούνται βάσει των πολιτιστικών και οικονομικών διαφορών και δε μπορούν να είναι μεγάλες για να μην έχουν ως επίπτωση έναν αθέμιτο φορολογικό ανταγωνισμό.

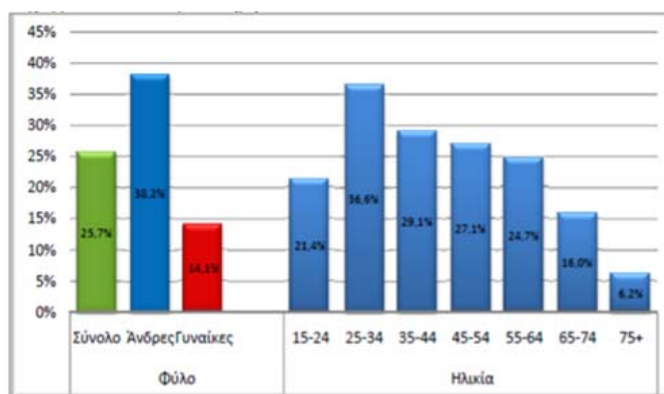
Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Οδηγία του Συμβουλίου 2011/64/ΕΕ της 21^{ης} Ιουνίου 2011 για τη διάρθρωση και τους συντελεστές του ειδικού φόρου κατανάλωσης που εφαρμόζονται στα βιομηχανοποιημένα καπνά⁴, η φορολογική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα προϊόντα καπνού, πρέπει να εξασφαλίζει την ορθή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και ταυτόχρονα, ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας όπως προβλέπεται από το άρθρο 168 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι τα προϊόντα καπνού μπορεί να βλάψουν σοβαρά την υγεία και ότι η Ένωση είναι συμβαλλόμενο μέρος στη σύμβαση-πλαίσιο για τον έλεγχο του καπνού (ΣΠΕΚ) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας⁴.

2.3. Το κάπνισμα στην Κύπρο

Με βάση την Ευρωπαϊκή Έρευνα Υγείας (2014) ⁵ το 70.9% του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω στην Κύπρο, δήλωσε ότι δεν καπνίζει καθόλου και το 3.4% δήλωσαν ότι καπνίζουν περιστασιακά. Το ποσοστό των ατόμων που απάντησαν ότι καπνίζουν καθημερινά ανέρχεται στο 25.7% και ο μέσος όρος των τσιγάρων που καπνίζουν είναι 19 τσιγάρα την ημέρα. Το ποσοστό των ανδρών που καπνίζουν καθημερινά είναι σημαντικά μεγαλύτερο από ότι των γυναικών. Συγκεκριμένα, 38.2% των ανδρών δήλωσαν ότι καπνίζουν καθημερινά, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών ήταν 14.1%. Παρατηρούμε επίσης ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά των ατόμων που καπνίζουν καθημερινά παρουσιάζονται στις ηλικίες μεταξύ 25-54 ετών.

Φύλο/ Ηλικία	Ναι, καθημερινά	Ναι, περιστασιακά	Καθόλου
Σύνολο	25,7%	3,4%	70,9%
Ανδρες	38,2%	3,7%	58,1%
Γυναίκες	14,1%	3,1%	82,8%
15-24	21,4%	3,3%	75,3%
25-34	36,6%	5,1%	58,3%
35-44	29,1%	3,7%	67,1%
45-54	27,1%	4,3%	68,6%
55-64	24,7%	2,6%	72,8%
65-74	16,0%	...	83,6%
75+	6,2%	...	92,9%

Πίνακας 1: Ποσοστιαία Κατανομή Πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω κατά Φύλο, Ηλικία και Συχνότητα Καπνίσματος⁵

Πίνακας 2: Καθημερινοί καπνιστές κατά Φύλο και Ηλικία⁵

Κατά το 2012 ο μέσος καπνιστής στην Ευρωπαϊκή Ένωση κάπνιζε 14.2 τσιγάρα ανά ημέρα⁶, ποσότητα που βρέθηκε να είναι ελαφρώς μικρότερη από παρόμοια έρευνα του

2009, όταν ο μέσος αριθμός των τσιγάρων ήταν 14.4. Στην Κύπρο το 2012 ο μέσος καπνιστής κατανάλωνε 20.5 τσιγάρα ανά ημέρα ενώ το 2009 κάπνιζε 21.7 τσιγάρα. Κατά το 2017 ο μέσος καπνιστής στην Ευρωπαϊκή Ένωση κάπνιζε 14.1 και ο Κύπριος καπνιστής 18.9⁷.

	EU27	14,2	-0,2		
	CY	20,5	-1,2		RO
	EL	19,4	-2		BE
	AT	18,3	+0,6		NL
	MT	16,4	+0,1		CZ
	LU	15,9	-1,3		IT
	IE	15,7	-0,3		EE
	HU	15,0	-0,7		ES
	DE	15,3	+0,6		UK
	BG	15,1	-0,7		LT
	PL	15,1	-0,2		LV
	DK	14,7	+0,1		SE
	SI	14,6	-2,6		FR
	FI	14,5	+1,7		SK
	PT	14,4	-1,1		

Πίνακας 3: Μέσος όρος κατανάλωσης τσιγάρων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2012 σε σύγκριση με το 2009⁶

EU28		14.1	▼ 0.6	EU28		14.1	▼ 0.6
CY		18.9	▼ 0.6	IE		13.8	▼ 0.7
AT		18.4	▼ 1.7	BE		13.8	▼ 0.8
HR		17.9	▲ 0.8	DK		13.7	▼ 0.1
EL		17.8	▼ 1.8	IT		13.6	▲ 0.4
MT		17.0	▲ 1.4	EE		13.2	▲ 1.3
HU		16.3	▼ 0.2	PT		13.2	▼ 1.9
SK		15.9	▲ 2.8	FI		12.7	▼ 1.2
PL		15.9	▲ 0.2	NL		12.6	▲ 0.9
BG		15.9	▲ 0.1	FR		12.6	▼ 0.6
RO		15.7	▲ 1.2	UK		12.4	▼ 2.3
SI		15.7	▼ 1.6	LT		12.2	▼ 0.4
CZ		15.4	▲ 0.6	ES		11.7	▼ 2.2
DE		15.2	▼ 0.4	LV		11.5	▼ 1.3
LU		14.8	▲ 1.6	SE		10.4	▼ 1.3

Πίνακας 4: Μέσος όρος κατανάλωσης τσιγάρων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2017 σε σύγκριση με το 2014⁷

Από τους πιο πάνω πίνακες προκύπτει μια τάση για μείωση της ποσότητας που καπνίζουν οι συστηματικοί καπνιστές, τόσο στην Κύπρο, όσο και στην υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, η Κύπρος ήταν και παραμένει αισθητά πάνω από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μάλιστα στην πρώτη θέση.

2.4. Οικονομικές επιπτώσεις από το κάπνισμα στην Κύπρο

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις το κόστος της φροντίδας υγείας για τα νοσήματα που σχετίζονται με το κάπνισμα σε συνδυασμό με την μείωση της παραγωγικότητας κοστίζουν το 1.8% του παγκόσμιου ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος⁸.

Το 2006 το Κυπριακό Ινστιτούτο για το Περιβάλλον και τη Δημόσια Υγεία σε συνεργασία με τη Σχολή Δημόσιας Υγείας του Χάρβαρντ ανάλαβε να μελετήσει το κόστος λόγω της θνησιμότητας και νοσηρότητας εξαιτίας του καπνίσματος στον κυπριακό πληθυσμό. Οι πρόωροι θάνατοι εξαιτίας του καπνίσματος αποτελούν επιβάρυνση στην οικονομία, στην παραγωγικότητα, στην κοινωνία γενικότερα και στην κάθε οικογένεια στην οποία αυτοί συμβαίνουν ειδικότερα. Το άμεσο κόστος αφορά στις ψηλές δαπάνες που ξοδεύονται για την ιατρική περίθαλψη των ασθενών καπνιστών που υποφέρουν από ασθένειες σχετιζόμενες με το κάπνισμα. Με βάση υπολογισμούς, το 2003 δαπανήθηκαν 28 εκατομμύρια λίρες (σχεδόν 48 εκατομμύρια ευρώ) για την αντιμετώπιση ασθενειών που σχετίζονται με το κάπνισμα. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονται οι δαπάνες για τη χορήγηση φαρμάκων, τη νοσηλεία κλπ.

Το έμμεσο κόστος αφορά στη μείωση της παραγωγικότητας, στην απουσία από την εργασία, καθώς και στον κίνδυνο για πρόκληση πυρκαγιών στα δάση αλλά και σε κτίρια και άλλους εργασιακούς χώρους. Περίπου 650 άνθρωποι πεθαίνουν κάθε χρόνο από αιτίες/ ασθένειες που οφείλονται στο κάπνισμα, αριθμός πολύ μεγαλύτερος από εκείνο για τα τροχαία ατυχήματα ο οποίος κυμαίνεται γύρω στους 100 ετησίως. Οι οικονομικές επιπτώσεις είναι τεράστιες αφού χάνονται συνολικά 224,4 εκατομμύρια ευρώ περίπου ετησίως. Εάν υπολογιστούν οι συνέπειες επί της παραγωγικότητας 175 εκατομμύρια ευρώ περίπου χάνονται ετησίως εξαιτίας των θανάτων με αφορμή το κάπνισμα. Στα 47,6 εκατομμύρια ευρώ περίπου υπολογίζονται τα έξοδα ιατρικής περίθαλψης εξαιτίας του καπνίσματος. Οι κοινωνικές επιπτώσεις από το κάπνισμα είναι ανυπολόγιστες αφού σε αυτές περιλαμβάνονται το ψυχολογικό κόστος της ασθένειας καθώς και ο πόνος που προκαλείται στον πάσχοντα καπνιστή και στην οικογένεια του ⁹.

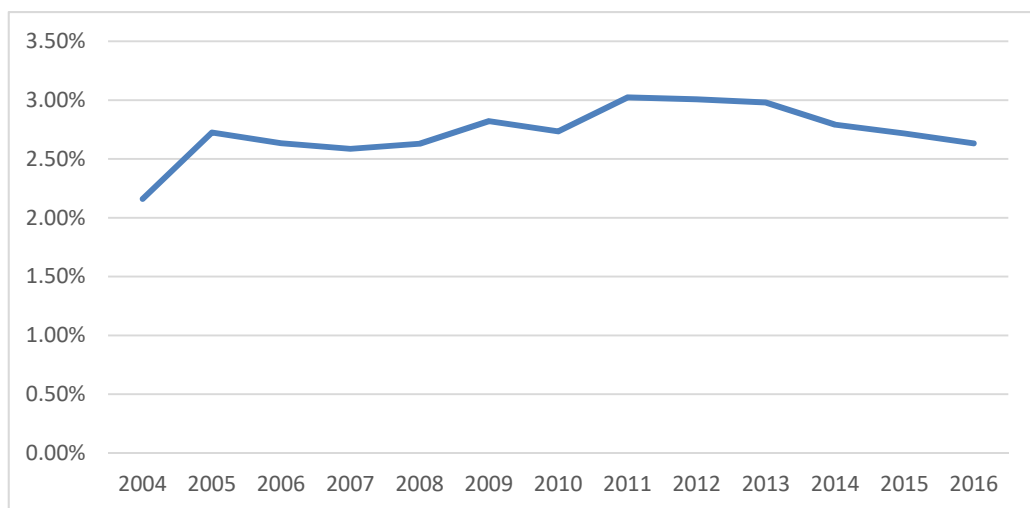
Κεφάλαιο 3

Φορολόγηση καπνικών προϊόντων

3.1. Λόγοι επιβολής φορολογίας στα καπνικά προϊόντα

Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις λόγοι για την επιβολή φόρου στα καπνικά προϊόντα οι οποίοι είναι αλληλένδετοι ¹⁰:

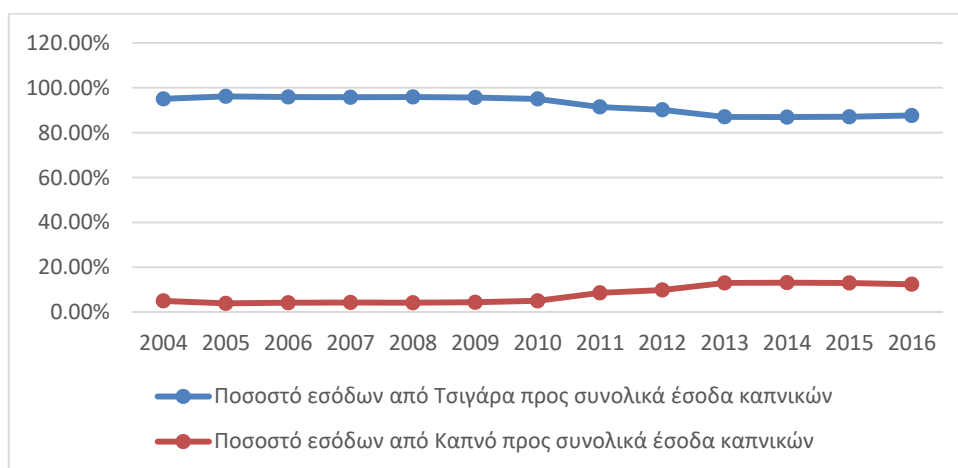
1. Αύξηση των εσόδων. Η φορολογία των καπνικών προϊόντων είναι πολύ αποτελεσματική στην αύξηση των κρατικών εσόδων καθώς συνήθως, υπάρχει μια ήδη μεγάλη αγορά, που επειδή τα άτομα δεν μπορούν να σταματήσουν το κάπνισμα αφού είναι εθισμένοι, συνεχίζουν να πληρώνουν ακόμα και αυξημένη φορολογία. Περαιτέρω, η είσπραξη αυτών των φόρων είναι ευκολότερη από ό, τι για τους άλλους φόρους, όπως π.χ. ο φόρος εισοδήματος καθώς εισπράττεται με την κατανάλωση του προϊόντος.

Διάγραμμα 1 : Ποσοστό εσόδων που προέρχονται από τον φόρο κατανάλωσης των καπνικών προϊόντων προς τα συνολικά δημόσια έσοδα

Όπως φαίνεται στο πιο πάνω διάγραμμα τα έσοδα από την φορολογία των καπνικών προϊόντων αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό των συνολικών εσόδων του προϋπολογισμού του κράτους, το οποίο κυμαίνεται για την περίοδο 2004 - 2016, στο

2,5 - 3%.

Διάγραμμα 2: Ποσοστό εσόδων από ειδικό φόρο κατανάλωσης καπνικών ανά κατηγορία προϊόντος

Στο πιο πάνω διάγραμμα φαίνεται ότι η κύρια πηγή εσόδων από την φορολογία στα καπνικά προϊόντα είναι τα τσιγάρα, που συνεισφέρουν γύρω στο 90 % των συνολικών εσόδων, με τον λεπτοκομμένο καπνό να συνεισφέρει γύρω στο 10 %.

Η τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση επιβάλλει στα σύγχρονα κράτη να βελτιώσουν την φορολογική τους πολιτική. Ο κρατικός προϋπολογισμός είναι εργαλείο πολιτικής για κάθε χώρα, καθώς μέσω των δαπανών της η κυβέρνηση μπορεί να καθορίσει συγκεκριμένους στόχους. Οι δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού καλύπτονται από οικονομικούς πόρους, οι οποίοι προέρχονται από τη μεταβίβαση μέρους των εισοδημάτων των ιδιωτών προς τον δημόσιο τομέα μέσω της φορολογίας.

2. Να διορθωθούν οι αρνητικές εξωτερικότητες. Μια αύξηση της φορολογίας των καπνικών προϊόντων βοηθά στην κάλυψη του εξωτερικού κόστους του καπνίσματος, λόγω των αρνητικών κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων που επηρεάζουν τρίτους όπως η αύξηση στο κόστος υγειονομικής περίθαλψης, στα συλλογικά σχέδια υγείας, στις ασφάλειες ζωής, στις συντάξεις και σε άλλα συλλογικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα. Ωστόσο, υπάρχουν και αντίθετες απόψεις που λένε ότι οι καπνιστές δεν επιβαρύνουν περισσότερο τα ταμεία υγειονομικής περίθαλψης από τους μη καπνιστές, καθώς στατιστικά ζουν λιγότερα χρόνια, άρα επιβαρύνουν και λιγότερο τα ταμεία συντάξεων.

Ο καπνός δεν είναι όπως τα περισσότερα καταναλωτικά αγαθά, καθώς δεν είναι

απαραίτητος και επιφέρει σοβαρό και σημαντικό κοινωνικό κόστος (οι λεγόμενες «εξωτερικότητες») κατά την κατανάλωσή του. Το κόστος αυτό περιλαμβάνει το κόστος των υπηρεσιών περίθαλψης που συνδέονται με τις ασθένειες που προκαλούνται από το κάπνισμα και το οποίο δεν καλύπτεται άμεσα από τους καπνιστές και το κόστος που έχει σχέση με τα θύματα του παθητικού καπνίσματος και την απώλεια παραγωγικότητας που επίσης δεν καλύπτεται από τους καπνιστές. Το κόστος αυτό δικαιολογεί την κυβερνητική παρέμβαση στον έλεγχο της κατανάλωσης καπνικών προϊόντων, μέσω της φορολόγησης τους, αφού μέρος των φορολογικών εσόδων θα χρησιμοποιηθεί για να καλύψει το εξωτερικό κόστος που έχει σχέση με το κάπνισμα.

3. Αποθαρρύνει τη χρήση του προϊόντος και προάγει την υγεία. Το κάπνισμα είναι εξαιρετικά εθιστικό και καταστροφικό για την υγεία και η φορολογία αποθαρρύνει την κατανάλωση καπνικών. Επιπλέον, η φορολογία ενθαρρύνει τους καταναλωτές να μειώσουν τις δαπάνες για τα προϊόντα καπνού και είτε να επενδύσουν τα χρήματά τους σε αποταμίευση, ή να καταναλώνουν άλλα αγαθά και υπηρεσίες που θεωρούνται πιο παραγωγικά για την οικονομία ¹⁰.

Σύμφωνα με την οικονομική βιβλιογραφία, η ύπαρξη κάποιου ιδιωτικού (ή εσωτερικού) κόστους δικαιολογεί, επίσης, την κυβερνητική παρέμβαση στις προσωπικές αποφάσεις σχετικά με την καπνιστική συμπεριφορά. Το σκεπτικό είναι ότι δεν υπολογίζουν σωστά όλα τα άτομα τις δυσμενείς επιδράσεις της καπνιστικής συμπεριφοράς για την υγεία τους στο μέλλον ή/ και τον κίνδυνο και το κόστος της εξάρτησης από τη νικοτίνη, καθώς, συνήθως, τα άτομα ξεκινούν το κάπνισμα σε νεαρή ηλικία χωρίς να συνειδητοποιούν πλήρως την εθιστική φύση της νικοτίνης. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ρόλος των ειδικών φόρων κατανάλωσης είναι να κάνουν λιγότερο προσιτά τα καπνικά προϊόντα από οικονομική άποψη, έτσι ώστε να αποθαρρύνουν την τρέχουσα και τη μελλοντική τους κατανάλωση.

3.2. Άριστος συντελεστής φορολόγησης των καπνικών προϊόντων

Υπάρχουν διαφορετικές οπτικές για το τι συνιστά έναν άριστο φορολογικό συντελεστή¹⁰:

Από τη σκοπιά της δημόσιας υγείας, αυτός επιτυγχάνεται όταν όλοι οι καπνιστές εγκαταλείψουν το κάπνισμα. Από τη σκοπιά της κυβέρνησης, όταν μεγιστοποιηθούν τα έσοδα όπως, επίσης, όταν βελτιωθεί η υγεία και μειωθεί το κόστος περίθαλψης και κάθε άλλο κόστος συναφές με το κάπνισμα. Από οικονομική σκοπιά, ως μια αποδοτική πηγή φορολογικών εσόδων και για να διορθωθεί το εξωτερικό και εσωτερικό κόστος που συνδέεται με την κατανάλωση καπνικών προϊόντων.

Με την κατάλληλη διαχείριση, η ουσία της αποτελεσματικότητας της φορολογίας έγκειται στην ικανότητά της να αυξάνει την τιμή των καπνικών προϊόντων, ώστε να τα καθιστά άμεσα λιγότερο προσιτά σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού και ιδιαίτερα σε ομάδες με μικρότερη αγοραστική δύναμη. Για εκείνους που έχουν χαμηλότερο εισόδημα και για τις νεότερες γενιές, οι οποίες είναι πιθανότερο να καπνίζουν ή να ξεκινήσουν το κάπνισμα, με το να γίνουν ακριβότερα τα καπνικά προϊόντα μειώνεται η πρόσβαση σε αυτά και η ελκυστικότητά τους. Η μείωση στη ζήτηση καπνικών προϊόντων φαίνεται από την αύξηση στα ποσοστά των τρεχόντων καπνιστών που σταματούν το κάπνισμα και τη μείωση στα ποσοστά πιθανών χρηστών που θα ξεκινούσαν το κάπνισμα.

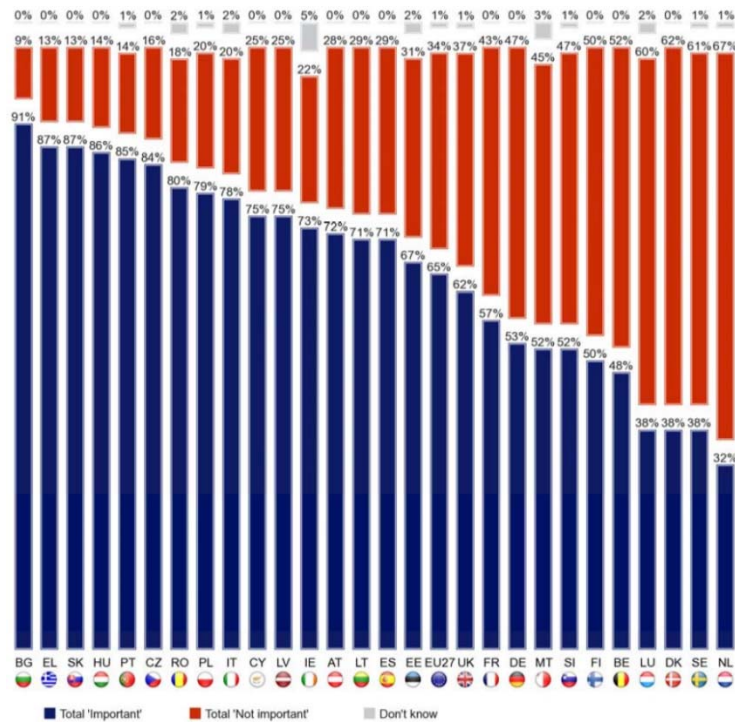
Τα νεαρά άτομα είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στην αύξηση των τιμών και ενδέχεται να μειώσουν το κάπνισμα σε ποσοστό διπλάσιο ή τριπλάσιο σε σχέση με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Παραδείγματος χάριν, το 2002, το πρόγραμμα της Νέας Υόρκης για τον έλεγχο των καπνικών προϊόντων που εφαρμόστηκε, περιλάμβανε την σημαντική αύξηση της φορολογίας των καπνικών προϊόντων. Κατά τη δεκαετία πριν την εφαρμογή του προγράμματος, δεν υπήρχε καμία μείωση στα ποσοστά καπνίσματος. Μετά την εφαρμογή του προγράμματος, το κάπνισμα στους εφήβους μειώθηκε από 17,6% το 2001 σε 8,5% το 2007, ένα ποσοστό σχεδόν κατά δύο τρίτα χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο καπνίσματος στους εφήβους στις ΗΠΑ το 2007 ¹¹.

Εκ πρώτης η φορολογία στα καπνικά προϊόντα είναι αντίστροφα προοδευτική, αφού επιβαρύνει περισσότερο τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα και φαίνεται ότι οι υψηλότεροι φόροι κατανάλωσης αυξάνουν την εισοδηματική ανισότητα και μειώνουν τα πραγματικά εισοδήματα των ιδιαίτερα οικονομικά ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Ωστόσο, αφού οι φτωχότεροι είναι πιο ευαίσθητοι στις αυξήσεις των τιμών από τους πιο πλούσιους, η μείωση στην κατανάλωση θα τους ωφελήσει περισσότερο,

ειδικά σε όσους κόψουν εντελώς το κάπνισμα. Ως εκ τούτου, βραχυπρόθεσμα η φορολογία είναι αντίστροφα προοδευτική αλλά σε βάθος χρόνου γίνεται πιο προοδευτική¹³. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, θα πρέπει οι κυβερνήσεις παράλληλα με τις αυξήσεις στην φορολογία, να προωθούν προγράμματα διακοπής του καπνίσματος, ειδικά για τις ομάδες του πληθυσμού που ανήκουν σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

Πολλοί ερευνητές κάποτε έβλεπαν το κάπνισμα και άλλες εθιστικές συμπεριφορές ως παράλογες και ως εκ τούτου δεν ήταν κατάλληλα για συμβατική οικονομική ανάλυση. Πίστευαν ότι η ζήτηση για τσιγάρα (και άλλες εθιστικές ουσίες) δεν ακολουθούσε τους βασικούς νόμους της οικονομίας, μεταξύ των οποίων ίσως τον πιο θεμελιώδη νόμο, που ενσωματώνονται στην καμπύλη ζήτησης με αρνητική κλίση. Αργότερα όμως η οικονομική έρευνα κατέδειξε ότι η ζήτηση για τσιγάρα ανταποκρίνεται πλήρως στις μεταβολές των τιμών, καθώς και σε άλλους παράγοντες, κάτι που παρατηρήθηκε σε εφαρμογές των παραδοσιακών μοντέλων της ζήτησης και αλλά και σε πιο πρόσφατες μελέτες¹² (Chalupka 1999:4).

Με τη λιανική τιμή των καπνικών προϊόντων να είναι ένας καθοριστικός παράγοντας της ζήτησης τους, τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης να είναι η πιο σημαντική συνιστώσα της τιμής λιανικής πώλησης, το ζήτημα του κατά πόσον θα πρέπει να αυξηθεί ο ειδικός φόρος κατανάλωσης, συζητείται συχνά, τόσο προκειμένου να αυξηθούν τα κρατικά έσοδα αλλά επίσης και για να μειωθεί το κάπνισμα μεταξύ του πληθυσμού της χώρας. Η ανελαστική ζήτηση των καπνικών, το όφελος στην υγεία των πολιτών και ιδιαίτερα των νέων, καθώς και έρευνες που δείχνουν ότι ο πληθυσμός (ακόμα και οι καπνιστές), δεν βλέπουν αρνητικά την αύξηση της φορολογίας στα καπνικά, τα κάνει συχνά στόχο των κυβερνήσεων.

Πίνακας 5: Πόσο καθοριστικός παράγοντας είναι η τιμή στην επιλογή μάρκας τσιγάρων⁷

Με βάση τον πιο πάνω πίνακα, στην Κύπρο αλλά και πανευρωπαϊκά, η τιμή των τσιγάρων παίζει καθοριστικό ρόλο στην επιλογή μάρκας και άρα είναι δεδομένο ότι η φορολογία και άρα η τιμή καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και την ζήτηση.

Μεγάλες αυξήσεις των φόρων κατανάλωσης μπορεί να προκαλέσουν τόσο σημαντική μείωση στο κάπνισμα, καθώς επίσης και σημαντική αύξηση στα έσοδα από τη φορολογία. Στον Καναδά, για παράδειγμα, η αύξηση πάνω από 500 % σε φόρους από το 1982 έως και το 1992, οδήγησε σε αύξηση των πραγματικών τιμών των τσιγάρων κατά 170 %, μειώνοντας την συνολική ζήτηση κατά 38 % (Sweapor και Martial, 1994), αυξάνοντας τα έσοδα κατά 240 %, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρόλο ότι παρατηρήθηκε και σημαντική αύξηση του λαθρεμπορίου¹³.

Ωστόσο, μια από τις συνέπειες των διαφορετικών επιπέδων στη φορολογία των καπνικών και κατά συνέπεια στις τιμές τους, τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και μεταξύ διαφορετικών χωρών, είναι το οργανωμένο λαθρεμπόριο και άλλες μορφές φοροδιαφυγής. Η βιομηχανία καπνού, συχνά υποστηρίζει ότι οι αυξήσεις στη φορολογία θα οδηγήσουν σε μείωση των φορολογικών εσόδων, λόγω του λαθρεμπορίου και των άλλων τρόπων φοροδιαφυγής¹⁰.

3.3. Επιλογή μεταξύ πάγιου και κατ' αξίαν Φόρου

Για την επιλογή του ορθού φόρου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη διάφοροι παράγοντες, προκειμένου το κράτος να επιτύχει τους στόχους που θα θέσει, με σημαντικότερους¹⁴(Beyer, Ayda 2001: 26):

(α) Εάν ο πληθωρισμός είναι υψηλός και αναμένεται να παραμείνει σε υψηλά επίπεδα, ο φόρος επί της αξίας προτιμάται, δεδομένου ότι συμπεριλαμβάνει αυτόματα το ρυθμό πληθωρισμού.

(β) Αν ο πρωταρχικός σκοπός του φόρου είναι να μειώσει την κατανάλωση των τσιγάρων, προτιμάται ο πάγιος ειδικός φόρος κατανάλωσης, καθώς βασίζεται στην ποσότητα που αγοράζεται και η φορολογική επιβάρυνση είναι η ίδια ανά τσιγάρο, με αποτέλεσμα ο καπνιστής να μην έχει κίνητρο απλά να πάει σε φτηνότερες μάρκες τσιγάρων προκειμένου να μην μειώσει την κατανάλωση του.

(γ) Αν η φορολογικές αρχές αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες και λαθρεμπόριο, ο πάγιος ειδικός φόρος κατανάλωσης προτιμάται καθώς είναι ευκολότερο να προσδιοριστεί η ποσότητα παρά η αξία του φορολογούμενου προϊόντος.

(δ) Ο κατ' αξίαν φόρος αποθαρρύνει τους παραγωγούς από την αναβάθμιση στην ποιότητα των προϊόντων, γιατί αυτό θα επιφέρει υψηλότερες τιμές, και ως εκ τούτου υψηλότερη φορολογία.

(ε) Ένας κατ' αξίαν φόρος αυξάνεται περισσότερο από την τιμή του ανώτερα ποιοτικά προϊόντος που θα είναι και πιο ακριβό, παρά στα χαμηλότερης ποιότητας. Ως αποτέλεσμα, η φορολογία θα επιβαρύνει περισσότερο τα άτομα με μεσαίο και ανώτερο εισόδημα που καπνίζουν πιο ακριβές μάρκες. Ο πάγιος φόρος όμως που είναι ανά μονάδα προϊόντος, θα επιβαρύνει περισσότερο τους πιο φτωχούς που έχουν πιο περιορισμένο διαθέσιμο εισόδημα.

Όταν το μεγαλύτερο μέρος του ειδικού φόρου αποτελείται από το πάγιο στοιχείο, αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξομάλυνση των διαφοροποιήσεων στην τιμή των τσιγάρων ανεξαρτήτως μάρκας, έτσι ώστε μετά από ενδεχόμενη αύξηση του φόρου, οι

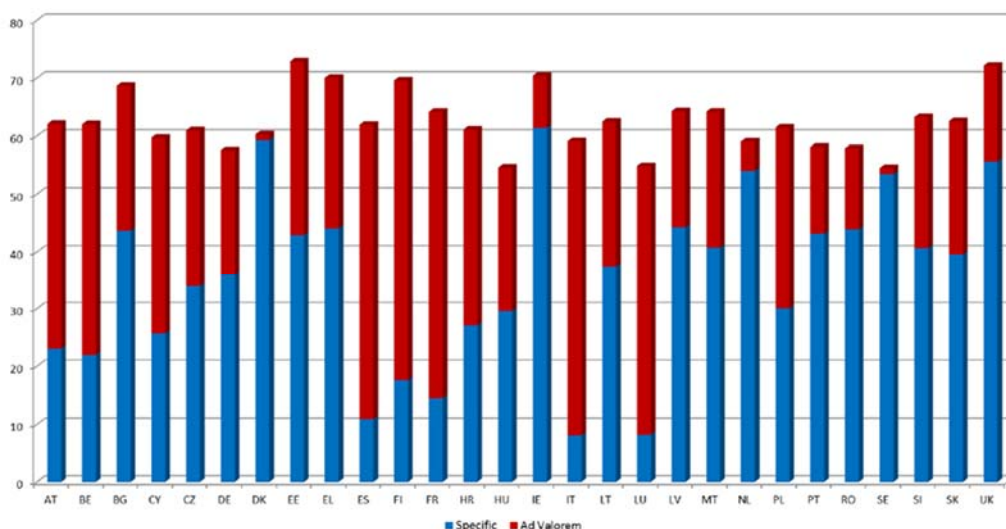
καταναλωτές να μην στρέφονται σε υποκατάστατες μάρκες χαμηλότερης τιμής και ποιότητας. Με τον τρόπο αυτό δεν έχουν κίνητρο οι καπνοβιομηχανίες να χειραγωγούν την τιμή ώστε να μειώνουν τη φορολογική τους υποχρέωση, ενώ παράλληλα, καθιστά ευκολότερο τον έλεγχο της κυβέρνησης επί των φορολογικών της εσόδων. Αντίθετα, ως κύριο μειονέκτημα του πάγιου φόρου αναφέρεται η αδυναμία του να αυξομειώνεται ανάλογα με τις πληθωριστικές τάσεις της οικονομίας και η ανάγκη συνεχούς αναπροσαρμογής του από τα νομοθετικά όργανα κάθε κράτους.

Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμος ο συνδυασμός του πάγιου φόρου με τον αναλογικό, καθώς ο τελευταίος προσαρμόζεται εύκολα στις αυξομειώσεις του πληθωρισμού. Ο συνδυασμός αυτός αποτελεί τη βέλτιστη πρακτική στο χώρο της φορολόγησης των καπνικών προϊόντων και ακολουθείται, επί τη βάση Οδηγιών ενωσιακής προέλευσης από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴.

Οι ευρωπαϊκές οδηγίες κινούνται προς την θέσπιση ενός σχετικά απλού φορολογικού συστήματος που να εφαρμόζει ισοδύναμους φόρους σε όλα τα προϊόντα καπνού, με τουλάχιστον το 70% να είναι το μερίδιο του ειδικού φόρου κατανάλωσης στην τελική τιμή που αγοράζει ο καταναλωτής, αυξήσεις που υπερβαίνουν τις αυξήσεις στις τιμές καταναλωτή και το εισόδημα, για να μειώσει την οικονομική προσιτότητα των προϊόντων καπνού, ελαχιστοποίηση των κινήτρων για τους καπνιστές να στραφούν σε φθηνότερες μάρκες ή προϊόντα για την αντιμετώπιση των αυξήσεων των φόρων, βελτίωση της φορολογικής εισπραξιμότητας της φορολογίας των καπνικών προϊόντων μειώνοντας τις ευκαιρίες για φοροαποφυγή και φοροδιαφυγή⁴.

Η ευρωπαϊκή οδηγία 2011/64/ΕΕ καθορίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να επιβάλλουν ελάχιστο συντελεστή ειδικών φόρων κατανάλωσης στα τσιγάρα. Αυτός ο ελάχιστος συντελεστής πρέπει να αποτελείται από ένα πάγιο μεταξύ του 7,5% και του 76,5% της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης - εκφραζόμενο ως σταθερό ποσό ανά 1000 τσιγάρα και ένα κατ' αξία φόρο εκφρασμένο ως ποσοστό της μέγιστης τιμής λιανικής πώλησης. Επιπλέον, ο συνολικός συντελεστής πρέπει να είναι τουλάχιστον 90 ευρώ ανά 1000 τσιγάρα και τουλάχιστον το 60% της σταθμισμένης μέσης τιμής λιανικής πώλησης. Ωστόσο, τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν ειδικό φόρο κατανάλωσης ύψους 115 ευρώ ή περισσότερο, δεν χρειάζεται να συμμορφώνονται με το ανωτέρω κριτήριο του 60%. Ο συντελεστής ειδικού φόρου κατανάλωσης για κατασκευή χειροποίητων

(στριφτών) τσιγάρων πρέπει να αποτελεί το 48% της σταθμισμένης μέσης τιμής λιανικής πώλησης και να μην είναι λιγότερος από €60 ανά χιλιοστόγραμμα.

Διάγραμμα 4: Ποσοστό πάγιου και κατ' αξίαν ειδικού φόρου κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα, ως προς την τιμή πώλησης ενός πακέτου των 20 τεμαχίων, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την 1 Ιανουαρίου 2018²⁸

Όπως φαίνεται στον πιο πάνω πίνακα η Κύπρος κινείται στον μέσο όρο με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με το σύνολο των Ειδικών Φόρων Κατανάλωσης (δεν περιλαμβάνεται ο Φ.Π.Α.) να πλησιάζει το 60% της λιανικής τιμής πώλησης.

3.4. Διάρθρωση Φορολογίας Καπνικών Προϊόντων στην Κύπρο

Στις ανεπτυγμένες χώρες, οι φόροι στα καπνικά προϊόντα (φόρος κατανάλωσης + ΦΠΑ) αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό (70-80 τοις εκατό) της τιμής ενός πακέτου τσιγάρων, ενώ στις περισσότερες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος χώρες η φορολογία κυμαίνεται μεταξύ 20-50 τοις εκατό της τιμής ενός πακέτου¹³.

Οι περισσότερες κυβερνήσεις επιβάλλουν φόρους επί των καπνικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των ειδικών φόρων κατανάλωσης, του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) ή γενικού φόρου επί των πωλήσεων και εισαγωγικών δασμών. Ο περί Φόρων Κατανάλωσης Νόμος 91(I) του 2004 όπως έχει τροποποιηθεί από τον Νόμο

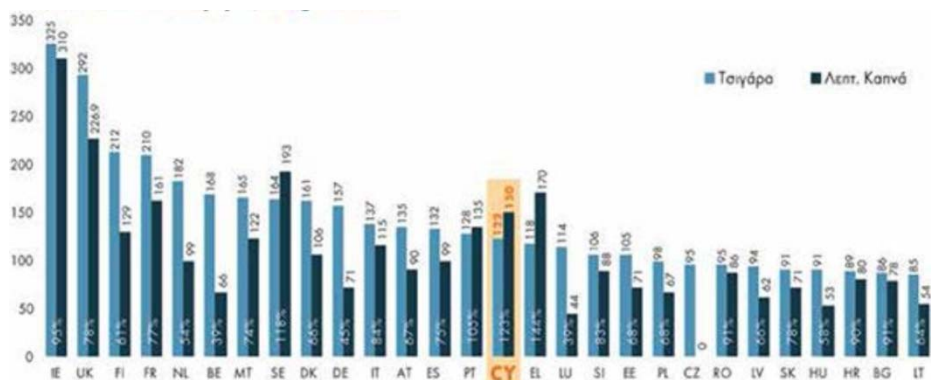
169(I) του 2012, καθορίζει ότι ο συντελεστής ειδικού φόρου κατανάλωσης για τα τσιγάρα διαμορφώνεται ως εξής: πάγιο στοιχείο €1.1/ 20 τσιγάρα και αναλογικό στοιχείο 34%, ενώ ο ελάχιστος φόρος καθορίζεται στα €2.43/ 20 τεμάχια.

Πακέτο των 20 τσιγάρων (χωρίς φόρους)	€ 1.30
Πάγιος Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης	€ 1.10
Κατ' αξία Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης (34% επί της τιμής λιανικής πώλησης)	€ 1.63
Σύνολο Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης	€ 2.73
Τιμή (χωρίς ΦΠΑ)	€ 4.03
ΦΠΑ - 19%	€ 0.77
Τιμή Πώλησης	€ 4.80

Πίνακας 5: Ανάλυση της φορολογίας για ένα πακέτο 20 τσιγάρων Μάρκας Marlboro που ισχύει από τις 6 Δεκεμβρίου 2012 μέχρι σήμερα

Στο πιο πάνω πίνακα παρουσιάζεται η σύνθεση της τιμής ενός πακέτου των 20 τσιγάρων μάρκας Marlboro, το οποίο έχει ως τιμή λιανικής πώλησης τα € 4.80. Η αξία κάθε πακέτου είναι € 1.30 ενώ ο συνολικός Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης του είναι € 2.73 και € 0.77 ο ΦΠΑ. Όπως καθορίζει η νομοθεσία ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης αποτελείται από το πάγιο στοιχείο €1.1 και από τον κατ' αξίαν φόρο € 1.63 , το σύνολο των οποίων θα πρέπει να είναι άνω του €2.43 ανά 20 τεμάχια.

Ο περί Φόρων Κατανάλωσης Νόμος 91(I) του 2004 όπως έχει τροποποιηθεί από τον Νόμο 169(I) του 2012 καθορίζει ότι ο συντελεστής ειδικού φόρου κατανάλωσης για κατασκευή χειροποίητων (στριφτών) τσιγάρων και τα άλλα καπνά για κάπνισμα ορίζεται στα €150 ανά χιλιοστόγραμμα.

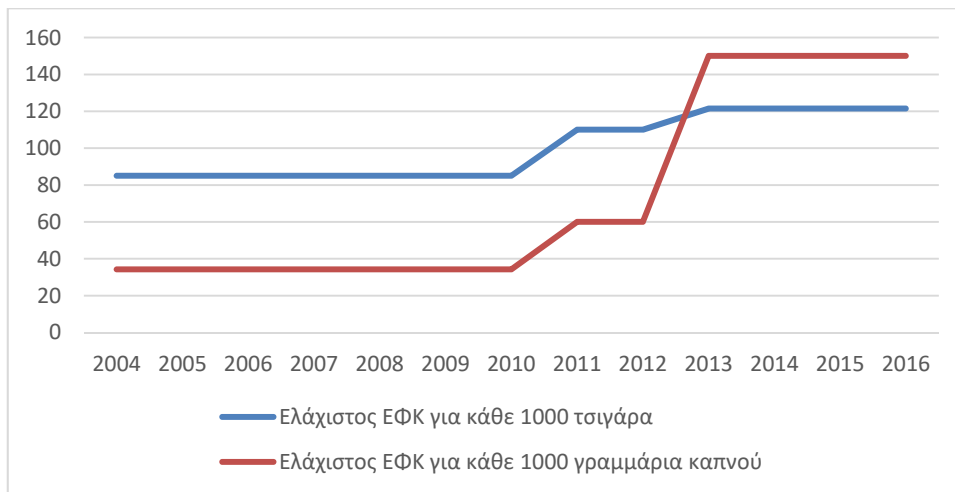
Διάγραμμα 5: Συγκεντρωτικός πίνακας ελάχιστου Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα τσιγάρα και στον λεπτοκομμένο καπνό¹⁵

Όπως φαίνεται στον πιο πάνω πίνακα η Κύπρος κατατάσσεται ανάμεσα στις χώρες με τους υψηλότερους συντελεστές φόρου επί του καπνού για χειροποίητά τσιγάρα, ενώ βρίσκεται περίπου στον μέσο όρο όσον αφορά στο φόρο που επιβάλλεται επί των τσιγάρων.

3.5. Η εξέλιξη των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα στη Κύπρο

Ελάχιστος Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα		
	Τσιγάρα (ανά χίλια τεμάχια)	Λεπτοκομμένος Καπνός (ανά χιλιοστόγραμμα)
01/05/2004 - 09/12/2010	85 (εκτ. €2.87 * 59.1 %)	34.17
10/12/2010 - 05/12/2012	110	60
06/12/2012 - σήμερα	121.5	150

Πίνακας 7: Ελάχιστος Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα

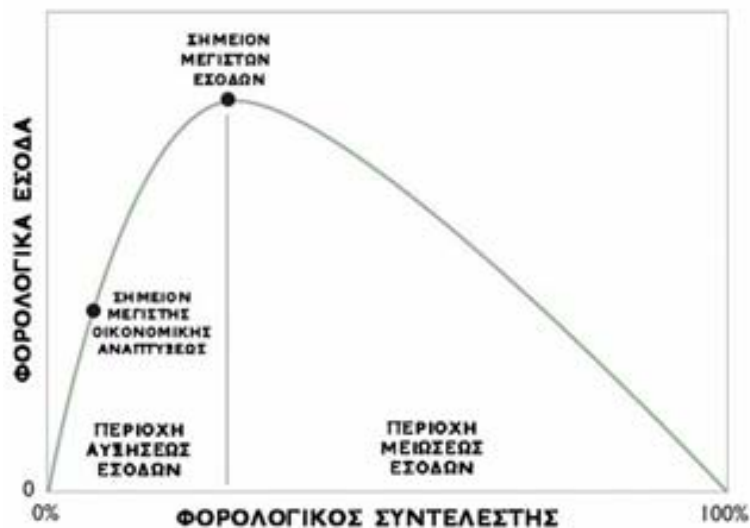

Διάγραμμα 6: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα (ανά χίλια τεμάχια) και στον λεπτοκομμένο καπνό για κατασκευή χειροποίητων τσιγάρων (ανά χιλιοστόγραμμα)

Από τους πιο πάνω πίνακες φαίνεται ότι στις δύο σημαντικές αυξήσεις που επιβλήθηκαν τα τελευταία χρόνια ξεχωρίζει, η αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης στον λεπτοκομμένο καπνό. Η αύξηση που επήλθε το 2010 ήταν 29% στα τσιγάρα και 76 % στον λεπτοκομμένο καπνό. Η αύξηση που επήλθε το 2012 ήταν 10% στα τσιγάρα και στον λεπτοκομμένο καπνό 150%.

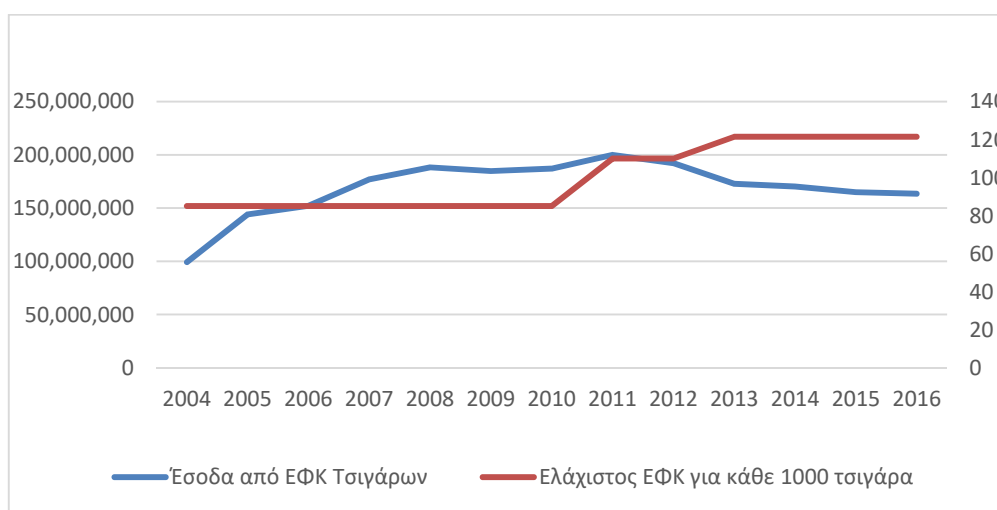
3.6. Καμπύλη Laffer

Η καμπύλη Laffer πήρε την ονομασία της από τον Αμερικανό οικονομολόγο Arthur Laffer, ο οποίος προσπάθησε να εξηγήσει πως όταν οι αυξάνονται οι φορολογικοί συντελεστές, μετά από ένα σημείο, τα δημόσια έσοδα μειώνονται, καθότι οι φορολογούμενοι μειώνουν την οικονομική τους δραστηριότητα και στρέφονται στην φοροδιαφυγή και στην μαύρη αγορά. Η αύξηση της φορολογίας πάνω από ένα ορισμένο σημείο, έχει ως συνέπεια την μείωση των φορολογικών εσόδων, αφού οδηγεί τους πολίτες να καταναλώνουν πολύ λιγότερα ή και καθόλου.

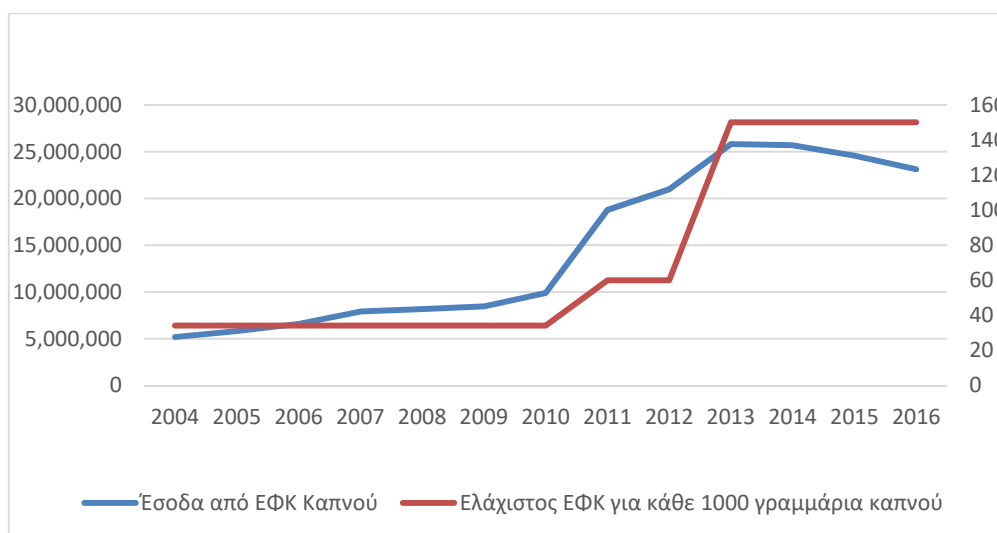

Διάγραμμα 7: Καμπύλη Laffer

Το διάγραμμα δείχνει πως όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι στο μηδέν έχουμε μηδέν δημόσια έσοδα, όπως επίσης και όταν φτάσει στο εκατό τοις εκατό. Ενδιάμεσα όμως των δύο άκρων υπάρχουν πολλά σενάρια φόρου και εσόδων και υπάρχει επίσης και ένας ιδανικός φορολογικός συντελεστής, ο οποίος μεγιστοποιεί τα φορολογικά έσοδα του κράτους. Κατά συνέπεια, όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι μικρότερος του ιδανικού ή πλησιάζει τον ιδανικό, δηλαδή βρίσκεται σε χαμηλό οικονομικό όριο, τότε τα έσοδα του κράτους αυξάνονται. Αντίθετα, όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι μεγαλύτερος από τον ιδανικό, τότε τα κρατικά έσοδα μειώνονται, με αποτέλεσμα η μείωση αυτή να αποβαίνει σε βάρος του κρατικού προϋπολογισμού.

Διάγραμμα 8: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης τσιγάρων και έσοδα

Διάγραμμα 9: Ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης λεπτοκομμένου καπνού και έσοδα

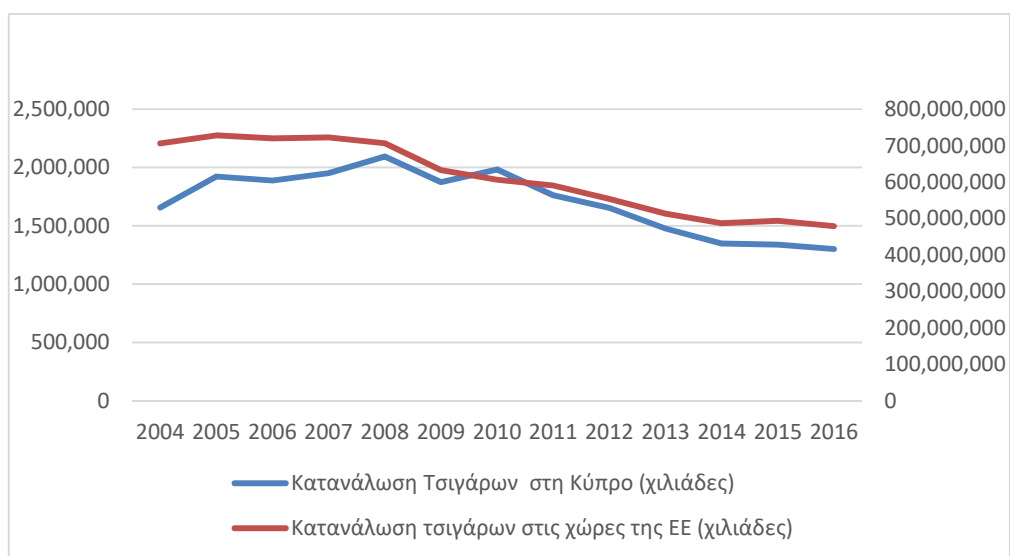
Όπως φαίνεται στα δύο διαγράμματα που παρουσιάζουν τα έσοδα από κάθε είδος προϊόντος διαχρονικά και σε σχέση με τον συντελεστή φορολόγησή τους, τα έσοδα από τα καπνικά προϊόντα είχαν αυξητική τάση μέχρι και το τέλος του 2012. Οι τελευταίες αυξήσεις όμως οπου επιβλήθηκαν στις 6 Δεκεμβρίου του 2012 (κατά 10% στα τσιγάρα και στον λεπτοκομμένο καπνό κατά 150%), φαίνεται να μην είχαν τα προσδοκόμενα αποτελέσματα για αύξηση των δημοσίων εσόδων.

Συγκεκριμένα εκτιμάται ότι τα έσοδα από τον φόρο κατανάλωσης των τσιγάρων παρουσίασαν μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά 10.07 % το 2013, κατά 1.48 % το 2014, κατά 3.05% το 2015 και κατά 0.92% το 2016. Τα έσοδα από τον φόρο κατανάλωσης του καπνού παρουσίασαν μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά 0.45 % το 2014, κατά 4.34% το 2015 και κατά 5.95% το 2016. Αν ληφθεί υπόψη ότι όλα τα δημόσια έσοδα υστέρησαν κατά τα πιο πάνω έτη λόγω της οικονομικής κρίσης και συγκεκριμένα κατά 6.81 % το 2013, 1.35 % το 2014, 3.22 % το 2015 και κατά 5.95 % το 2016, δικαιολογείται μεν η μείωση στα τσιγάρα αλλά όχι και στον λεπτοκομμένο καπνό.

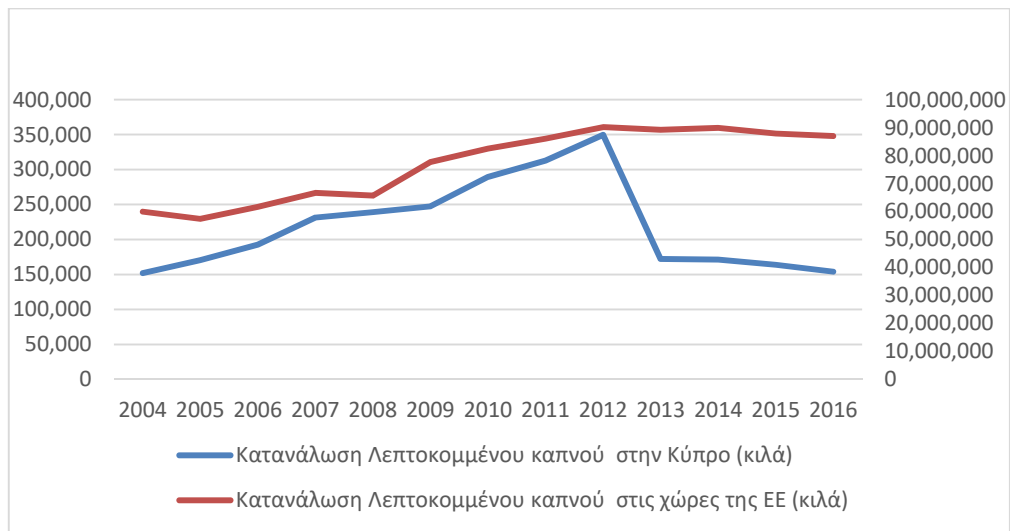
Φαίνεται δηλαδή ότι παρόλο που τα έσοδα από τον φόρο κατανάλωσης των τσιγάρων μειώθηκαν αυτό οφειλόταν κυρίως στο γενικότερο πλαίσιο της οικονομίας την συγκεκριμένη περίοδο, εκτός από το πρώτο έτος εφαρμογής των αυξήσεων που η πτώση ήταν μεν δραστική όμως τα επόμενα χρόνια τα έσοδα επανήλθαν στα προηγούμενα επίπεδα τους. Για τον λεπτοκομμένο καπνό ωστόσο, οι μειώσεις από έτος σε έτος είναι συνεχόμενες και αυτό φαίνεται να οφείλεται στο ότι έχει ξεπεραστεί το σημείο μέγιστης απόδοσης της φορολόγησης σύμφωνα με την καμπύλη Laffer, με αποτέλεσμα τα έσοδα να μειώνονται και μάλιστα με μεγαλύτερο ποσοστό κάθε έτος.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι για την κατασκευή των χειροποίητων τσιγάρων απαιτούνται συμπληρωματικά προϊόντα, όπως τα απαραίτητα συνοδευτικά (χαρτάκια και φίλτρα) με το δικό τους επιπλέον κόστος, η υπερφορολόγηση έχει κάνει το προϊόν αρκετά ακριβό και δυσπρόσιτο για τους καταναλωτές. Αν ληφθεί υπόψη επίσης ότι ο λεπτοκομμένος καπνός χρησιμοποιείται περισσότερο από τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα του πληθυσμού, αυτό εξηγεί γιατί η αύξηση του φόρου επηρέασε πιο δραστικά την κατανάλωση του.

Αυτό φαίνεται και στα επόμενα δύο διαγράμματα που δείχνουν την κατανάλωση τσιγάρων και καπνού στην Κύπρο σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ίδια περίοδο. Παρατηρούμε ότι και στα δύο προϊόντα η κατανάλωση στην Κύπρο ακολουθεί την τάση μείωσης που ισχύει και στις υπόλοιπες χώρες. Στον λεπτοκομμένο καπνό όμως η μείωση στην κατανάλωση κατά το 2013 ήταν συντριπτική. Συγκεκριμένα από 349,549 κιλά που καταναλώθηκαν το 2012, το 2013 καταναλώθηκαν 172,029 κιλά, μια μείωση της τάξης του 103%.

Διάγραμμα 10: Κατανάλωση τσιγάρων στην Κύπρο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διάγραμμα 11: Κατανάλωση λεπτοκομμένου καπνού στην Κύπρο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

3.7. Αξιολόγηση των επιδράσεων από την αύξηση στην φορολογία

Η ισχύς των καπνοβιομηχανιών μετά από ένα κύμα συγχωνεύσεων και εξαγορών τα τελευταία χρόνια, αυξήθηκε, δημιουργώντας νέες προκλήσεις για τις προσπάθειες περιορισμού του καπνίσματος. Η παγκόσμια αγορά καπνικών προϊόντων έχει γίνει περισσότερο συγκεντρωμένη τα τελευταία 25 χρόνια και σε πολλές περιπτώσεις επηρεάζει τις αποφάσεις των διαφόρων κυβερνήσεων²⁷.

Οι καπνοβιομηχανίες που έχουν όλα τα πιο πάνω στοιχεία είναι φυσιολογικό να ασκούν πιέσεις, με κάθε τρόπο, σε όλες τις κυβερνήσεις έτσι ώστε είτε να μειώσουν είτε να μην αυξήσουν περαιτέρω τη φορολογία και ισχυρίζονται ότι ¹⁰:

- 1) οι κυβερνήσεις θα εισπράξουν αυξημένα έσοδα εάν μειωθεί ο φόρος ή/ και
- 2) τα έσοδα θα μειωθούν μετά από μια αύξηση του φόρου.

Είναι προς το συμφέρον των καπνοβιομηχανιών να διατηρούν τα επίπεδα φορολογίας όσο το δυνατό χαμηλότερα έτσι ώστε τα καπνικά προϊόντα να είναι σχετικά φθηνά, κάτι που σημαίνει ότι μπορούν να πωλήσουν μεγαλύτερες ποσότητες και να αποκομίσουν περισσότερα κέρδη.

Ισχυρό παράδειγμα αυτής της ανακρίβειας που αναφέρουν οι καπνοβιομηχανίες όμως, αποτελεί ο Καναδάς¹⁰ που το 1994, μείωσε τους συντελεστές φορολόγησης κάτω από τις

ισχυρές πιέσεις της βιομηχανίας καπνού, σε μια προσπάθεια ανάκτησης εσόδων που χάθηκαν από το λαθρεμπόριο. Ένα χρόνο μετά την εφαρμογή των μειώσεων στους φόρους, τα έσοδα από φόρους είχαν σημειώσει σημαντική πτώση και η κατανάλωση τσιγάρων είχε αυξηθεί. Αυτό σήμαινε μια τεράστια καθαρή μείωση του προϋπολογισμού στον Καναδά, λαμβανομένου υπόψη όλου του οικονομικού και κοινωνικού κόστους που έχει το κάπνισμα.

Εξάλλου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προτείνει την αύξηση των φόρων ειδικά στον λεπτοκομμένο καπνό, καθώς πολλοί καπνιστές στράφηκαν προς την κατανάλωση του καθώς οι συντελεστές ήταν πολύ χαμηλότεροι

Το γεγονός ότι έχουν μειωθεί τα έσοδα είναι μεν αρνητικό, αλλά το ότι έχει μειωθεί δραστικά η κατανάλωση είναι πολύ θετικό και για την κοινωνία αλλά και για την οικονομία γιατί η μείωση του καπνίσματος θα έχει ως επακόλουθα: λιγότερες δαπάνες για επιδόματα ασθένειας και ανικανότητας, για δαπάνες της υγείας, αύξηση της παραγωγικότητας λόγω μείωσης της θνησιμότητας, αύξησης της διάρκειας ζωής κ.α.

Τα οφέλη όμως που αναφέρονται πιο πάνω θα ισχύσουν, αν η μείωση στην κατανάλωση ήταν πραγματική και όχι πλασματική, με τους καταναλωτές απλά να στρέφονται στην φοροδιαφυγή μέσω του λαθρεμπορίου καπνικών προϊόντων. Το θέμα του λαθρεμπορίου αναλύεται διεξοδικά στο Κεφάλαιο 4.

Κεφάλαιο 4

Ανάλυση Βιβλιογραφίας

4.1. Μείωση κατανάλωσης μέσω αύξησης της τιμής

Λόγω της συμβολής του καπνίσματος σε μεγάλο αριθμό ασθενειών και πρόωρων θανάτων, έχει δοθεί ιδιαίτερη σημασία στον τομέα των Οικονομικών της Υγείας στο θέμα της φορολογίας των καπνικών προϊόντων. Πολλές και διαφορετικές πολιτικές έχουν επινοηθεί για να επιτευχθούν οι στόχοι των κυβερνήσεων για τη δημόσια υγεία. Αυτές οι πολιτικές βασίζονται σε μεγάλο αριθμό οικονομετρικών αναλύσεων που προσπαθούν να εκτιμήσουν τους καθοριστικούς παράγοντες της ζήτησης για καπνικά προϊόντα. Η βιβλιογραφία σχετικά με την κατανάλωση τσιγάρων είναι ευρεία, και λόγω των πολυάριθμων μελετών που δημοσιεύθηκαν, οι παράγοντες που καθορίζουν τη ζήτηση για τα καπνικά προϊόντα είναι καλά γνωστοί. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι έχουν επικεντρωθεί σε δύο διαφορετικές εκβάσεις των μεταβολών στις τιμές (λόγω της αύξησης της φορολογίας) στην κατανάλωση τσιγάρων. Όταν η τιμή των τσιγάρων αυξάνεται, οι καπνιστές μπορούν είτε να σταματήσουν το κάπνισμα, ή να μειώσουν την κατανάλωσή τους.

Παλαιότερα, πολλοί οικονομολόγοι θεώρησαν ότι η κατανάλωση εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως τα τσιγάρα, τείνει να είναι μια παράλογη συμπεριφορά και άρα αδύνατο να μοντελοποιηθεί με συμβατικές οικονομικές αναλύσεις (Chalupka 1999:4). Πίστευαν ότι η ζήτηση για τσιγάρα δεν ακολουθεί το νόμο της ζήτησης που χαρακτηρίζεται από την αρνητική κλίση της καμπύλη ζήτησης. Ωστόσο, πολλοί ερευνητές έχουν από τότε αποδείξει ότι η ζήτηση για τσιγάρα ανταποκρίνεται στις μεταβολές των τιμών τους, ακόμη και αφού ληφθεί υπόψη ο εθισμός που προκαλούν.

Οικονομικές μελέτες παρέχουν ισχυρές ενδείξεις ότι η αύξηση στη φορολογία καπνικών προϊόντων, η διοχέτευση των πληροφοριών σχετικά με τους κινδύνους για την υγεία από το κάπνισμα, οι περιορισμοί σχετικά με το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους και στο χώρο εργασίας, η πλήρης απαγόρευση διαφήμισης και προώθησης τους, καθώς και η αύξηση της πρόσβασης σε θεραπείες διακοπής του καπνίσματος είναι όλα

αποτελεσματικά μέτρα στη μείωση της χρήσης καπνικών προϊόντων και των συνέπειών της.

Η φορολογία στα καπνικά προϊόντα χρησιμοποιείται συνήθως για να αποφέρει έσοδα, αλλά τα τελευταία χρόνια παίζει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια μείωσης του καπνίσματος. Τα εμπειρικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι οι αυξήσεις στους φόρους καπνικών προϊόντων μειώνουν τη κατανάλωση, εμποδίζοντας την έναρξη (και μετέπειτα εθισμό), αυξάνουν την πιθανότητα διακοπής μεταξύ των σημερινών χρηστών, μειώνουν την πιθανότητά υποτροπής μεταξύ πρώην χρηστών, καθώς επίσης μειώνουν την ποσότητα κατανάλωσης (τσιγάρα ανά ημέρα) των συστηματικών καπνιστών. Έτσι, οι υψηλότεροι φόροι οδηγούν σε σημαντική βελτίωση της δημόσιας υγείας και μειώνουν το κοινωνικό κόστος που προκαλεί το κάπνισμα ⁹.

Υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι οι αποφάσεις των καταναλωτών σχετικά με τη κατανάλωση καπνικών προϊόντων ακολουθούν τον νόμο της ζήτησης, δηλαδή όταν οι τιμές ανεβαίνουν η ζητούμενη ποσότητα μειώνεται. Η οικονομική θεωρία της ζήτησης καπνικών προϊόντων προϋποθέτει την ύπαρξη της χρησιμότητας ενός ατόμου. Η χρησιμότητα από την κατανάλωση τσιγάρων εξαρτάται από τον αριθμό των τσιγάρων, την χρησιμότητα (ή την απόλαυση) που προέρχεται από άλλα αγαθά και τις ατομικές του προτιμήσεις. Ένα άτομο μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του υπό τον περιορισμό ενός προϋπολογισμού, που εξαρτάται από την τιμή των τσιγάρων, το εισόδημα του και τις τιμές όλων των άλλων αγαθών. Αυτή η μεγιστοποίηση καθορίζει τη καμπύλη ζήτησης για τα τσιγάρα, όπου η κατανάλωση τσιγάρων συνδέεται με την τιμή τους, τις τιμές των σχετικών αγαθών, το εισόδημα και τις προτιμήσεις του ατόμου (Chaloupka 1999:10).

Αναφορικά με τον εθισμό που προκαλεί το κάπνισμα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι παρόλο που ένα ορθολογικό άτομο εξετάζει τις παρελθούσες, τις τρέχουσες και τις μελλοντικές τιμές όταν κάνει επιλογές κατανάλωσης, για ένα εθισμένο άτομο η τρέχουσα και η μελλοντική κατανάλωση αποτελούν συμπληρωματικά αγαθά. Αυτό σημαίνει ότι η μακροπρόθεσμη ανταπόκριση των εθισμένων καπνιστών στις μόνιμες μεταβολές των τιμών είναι μεγαλύτερη από τη βραχυπρόθεσμη ανταπόκριση τους (Becker, Grossman, Murphy, 1994: 396-418).

Η ευαισθησία στις μεταβολές της ζήτησης για καπνικά προϊόντα μετά από αλλαγές στις

τιμές προσδιορίζει την ελαστικότητα της ζήτησης. Ορίζεται ως η ποσοστιαία μεταβολή στην κατανάλωση που προκύπτει από μεταβολή 1% στην τιμή ενός αγαθού. Για να αντιληφθούμε πώς οι μεταβολές των τιμών μπορεί να επηρεάσουν την ζήτηση, θα πρέπει να υπολογίσουμε την πιο πάνω αναλογία, όσον αφορά στον πληθυσμό που εξετάζουμε. Αυτή η σχέση μεταξύ τιμής και κατανάλωσης μπορεί να επιφέρει πολύ ισχυρές επιπτώσεις στην πολιτική και μας βοηθά να καθορίσουμε τις ορθές αυξήσεις ώστε να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα και να μας παρέχει ορθές εκτιμήσεις κατά πόσο τα κρατικά έσοδα θα αυξηθούν ως αποτέλεσμα των υψηλότερων φόρων και της μειωμένης κατανάλωσης που θα προκαλέσουν, γι' αυτό και η έννοια αναλύεται λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 5 της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

Η αύξηση των τιμών στα τσιγάρα συνεπεία της αύξησης των φόρων θα επηρεάσει τις αποφάσεις των καπνιστών σχετικά με τη καταναλωτική συμπεριφορά τους μέσα από μια σειρά μηχανισμών. Για τον εθισμένο καπνιστή, οι υψηλότεροι φόροι και τιμές στα τσιγάρα:

- θα έχουν αρνητική επίδραση στον αριθμό των τσιγάρων που καταναλώνει
- θα επηρεάσουν την απόφαση του να στραφεί σε φθηνότερες μάρκες τσιγάρων, φθηνότερα είδη (χειροποίητα τσιγάρα), ή ακόμα και στο ηλεκτρικό τσιγάρο
- θα ενισχύσει την προσπάθεια του να το κόψει ή θα αρχίσει να σκέφτεται να εγκαταλείψει την συνήθεια του καπνίσματος.

Με την ίδια λογική, οι υψηλότερες τιμές έχουν επίσης μια αποθαρρυντική επίδραση στις αποφάσεις ατόμων που πιθανό να ξεκινούσαν το κάπνισμα και θα έρθουν αντιμέτωποι με την άνοδο των τιμών. Πρώην καπνιστές, θα το σκεφτούν πολύ περισσότερο να ξαναρχίσουν το κάπνισμα βλέποντας ότι θα πρέπει να ξοδεύουν περισσότερα χρήματα.

Πολυάριθμες μελέτες χρησιμοποίησαν διαστρωματικά δεδομένα, προκειμένου να αξιολογήσουν την επίδραση της τιμής και των φόρων στην συμπεριφορά των καπνιστών. Οι Douglas και Hariharan (1994) ήταν οι πρώτοι που μοντελοποίησαν την έναρξη του καπνίσματος με τη χρήση προηγμένων οικονομετρικών. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι αυξήσεις των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα δεν είχαν καμία επιρροή στις αποφάσεις των ατόμων να αρχίσουν το κάπνισμα. Επεκτείνοντας όμως την αρχική μελέτη, ο Douglas (1998) ερεύνησε τους καθοριστικούς

παράγοντες της απόφασης για έναρξη και διακοπή του καπνίσματος, στο πλαίσιο ενός οικονομικού μοντέλου του εθισμού. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι σημερινές, οι μελλοντικές και παρελθοντικές τιμές των καπνικών είχαν αμελητέα επίδραση στην πιθανότητα έναρξης. Ομοίως, οι τρέχουσες και προηγούμενες τιμές βρέθηκαν να είναι στατιστικά ασήμαντες στην πιθανότητα διακοπής του καπνίσματος. Ωστόσο, βρήκε ότι ψηλότερες μελλοντικές τιμές ήταν στατιστικά σημαντικές στην πιθανότητα διακοπής. Υπολόγισε ότι μια μόνιμη αύξηση 10% της μελλοντικής τιμής των τσιγάρων θα μειώσει την κατανάλωση καπνικών κατά 11% -13%¹⁷.

Σύμφωνα με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία από διάφορες χώρες, το κάπνισμα συνδέεται άμεσα με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την απασχόληση. Το 2002, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι κοινωνικές ομάδες με το υψηλότερο ποσοστό καπνιστών ήταν οι άνεργοι (54%) και οι εργάτες σε χειρωνακτικές εργασίες (51.5%) έναντι ενός μέσου όρου 35% (Ευρωβαρόμετρο 2003:9). Στη Μ. Βρετανία, μόνο το 10% των γυναικών και το 12% των ανδρών των ανώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων κάπνιζαν, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα ήταν πάνω από τριπλάσιο. Στην Ισπανία, το 2003, η απόκλιση του ποσοστού καπνιστών ανάμεσα στα υψηλότερα και χαμηλότερα επαγγελματικά στρώματα έφτανε το 44,4% στους άνδρες και το 10,1% στις γυναίκες (WHO 2008). Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, το 2003, στη Γαλλία, η απόκλιση του ποσοστού καπνιστών μεταξύ των αποφοίτων πανεπιστημίου και των αποφοίτων βασικής εκπαίδευσης έφτανε το 60% ενώ ανάμεσα στα υψηλότερα και χαμηλότερα εισοδήματα το 30% (WHO 2008).

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ η πιο αποτελεσματική προσέγγιση για τον έλεγχο της εξάπλωσης της χρήσης του καπνού είναι μέσω πολιτικών που μειώνουν άμεσα τη ζήτηση του. Τα στοιχεία από διάφορες χώρες δείχνουν ότι οι αυξήσεις τιμών στα τσιγάρα είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικά στη μείωση της ζήτησης. Κατά μέσο όρο, μια αύξηση της τιμής κατά 10% για ένα πακέτο τσιγάρα αναμένεται να μειώσει τη ζήτηση τσιγάρων κατά περίπου 4% στις χώρες υψηλού εισοδήματος και κατά περίπου 5% στις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος, αφού χαμηλότερα εισοδήματα τείνουν να κάνουν τα άτομα πιο ευαίσθητα στις μεταβολές των τιμών. Τα παιδιά και οι έφηβοι είναι επίσης πιο ευαίσθητοι στις αυξήσεις των τιμών από ό,τι οι ενήλικες, και αυτό επιτρέπει τις αυξήσεις των φόρων να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα.

Το άρθρο 6 της Σύμβασης Πλαίσιο του ΠΟΥ για τον Έλεγχο του Καπνού, "Τιμή και φορολογικά μέτρα για τη μείωση της ζήτησης καπνού», αναγνωρίζει τη σημασία αυτής της πολιτικής και καλεί τις κυβερνήσεις να εφαρμόσουν πολιτικές ψηλής φορολογίας και με τα έσοδα που θα εισπραχθούν, να συμβάλει στην εθνικούς στόχους για την υγεία.

4.2. Βασικά στοιχεία για την φοροαποφυγή και την φοροδιαφυγή

Το πρόβλημα του λαθρεμπορίου διογκώνεται λόγω της σχετικής ευκολίας με την οποία τα καπνικά προϊόντα μπορούν να μεταφέρονται, τα τεράστια πιθανά κέρδη από αυτή την παράνομη δραστηριότητα, την παρουσία ενός άτυπου δικτύου διανομής σε πολλές χώρες, την διαθεσιμότητα αφορολόγητων και αδασμολόγητων τσιγάρων εντός της χώρας (Βρετανικές Βάσεις, στρατιωτική παρουσία ΕΛ.ΔΥ.Κ., κατεχόμενα). Ωστόσο παρατηρείται το φαινόμενο, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες με υψηλότερες τιμές, όπως τη Γαλλία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και το Ηνωμένου Βασιλείου, να υπάρχει μικρότερης κλίμακας λαθρεμπόριο από ότι σε χώρες με σχετικά χαμηλές τιμές, όπως η Ισπανία και η Ιταλία¹².

Η αύξηση της τιμής των καπνικών προϊόντων, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των φορολογικών συντελεστών, ωθεί τόσο τους προμηθευτές όσο και τους καταναλωτές να προσπαθήσουν να αποφύγουν την καταβολή τους. Οι καταναλωτές, στη συμπεριφορά των οποίων επικεντρώνεται κυρίως η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, χρησιμοποιούν τόσο νόμιμα όσο και παράνομα μέσα προκειμένου να μειώσουν το κόστος αγοράς. Η χρησιμοποίηση νόμιμων μέσων καλείται φοροαποφυγή, ενώ η χρησιμοποίηση παράνομων μέσων ονομάζεται φοροδιαφυγή.

4.2.1. Φοροαποφυγή

Το κύριο μέσο φοροαποφυγής αποτελεί η διασυνοριακή αγορά καπνικών προϊόντων. Η τελευταία λαμβάνει χώρα από ιδιώτες που αγοράζουν καπνικά προϊόντα από χώρες με χαμηλούς συντελεστές, με σκοπό να τα μεταφέρουν και να τα καταναλώσουν στη χώρα προέλευσης τους όπου οι συντελεστές είναι ψηλότεροι.

Οι φοροαποφεύγοντες καταναλωτές που ταξιδεύουν από Ευρωπαϊκές χώρες

εκμεταλλεύονται τη διάταξη της Οδηγίας 2008/118/ΕΚ σύμφωνα με την οποία «για τα υποκείμενα σε ειδικό φόρο κατανάλωσης προϊόντα τα οποία αποκτά ιδιώτης για δική του χρήση και τα οποία μεταφέρει αυτοπροσώπως από ένα κράτος-μέλος σε άλλο, οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης οφείλονται μόνο στο κράτος-μέλος, όπου τα προϊόντα αυτά αποκτώνται». Απαραίτητο στοιχείο για την εφαρμογή της προαναφερθείσας διάταξης αποτελεί ο προορισμός των καπνικών προϊόντων για ιδία (προσωπική) χρήση.

Θεωρείται ότι τα καπνικά προϊόντα προορίζονται για προσωπική χρήση, εφόσον δεν υπερβαίνουν τα ακόλουθα ποσοτικά όρια ανά προϊόν:

- τσιγάρα: 800 τεμάχια
- πουράκια (πούρα βάρους όχι πάνω από 3γρ. το τεμάχιο): 400 τεμάχια
- πούρα: 200 τεμάχια
- καπνός για κάπνισμα: 1 κιλό

Εφόσον ένας «ταξιδιώτης» υπερβεί τα παραπάνω όρια, σε περίπτωση που ελεγχθεί από τελωνειακούς υπάλληλους θα πρέπει να αποδείξει ότι τα καπνικά προϊόντα προορίζονται για προσωπική κατανάλωση.

Οι απαλλαγές που παραχωρούνται σε ταξιδιώτες που έρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εισέρχονται στην Κύπρο, χωρίς την πληρωμή των αναλογούντων εισαγωγικών δασμών, φόρων κατανάλωσης και Φ.Π.Α. είναι:

- τσιγάρα: 200 τεμάχια
- πουράκια (πούρα βάρους όχι πάνω από 3γρ. το τεμάχιο): 100 τεμάχια
- πούρα: 50 τεμάχια
- καπνός για κάπνισμα: 250 γραμμάρια

ή αναλογικός συνδυασμός αυτών των ποσοτήτων

Στο Ευρωβαρόμετρο του 2012⁷ ένας στους δέκα ερωτώμενους απάντησε ότι είχε αγοράσει καπνικά προϊόντα από χώρα άλλη από αυτή της διαμονής του κατά τους 12 προηγούμενους μήνες. Κατά 8% από χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά 3% από χώρα εκτός των χωρών μελών.

Από τα παραπάνω, καθίσταται φανερό ότι η φοροαποφυγή ευνοείται από τις διαφοροποιήσεις των τιμών των καπνικών προϊόντων που ισχύουν. Για την εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας αγοράς έχουν θεσπιστεί βασικοί έμμεσοι φόροι που ισχύουν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως έχουν αναλυθεί πιο πάνω.

4.2.2. Φοροδιαφυγή

Όπως αναφέρθηκε ήδη, φοροδιαφυγή είναι η χρησιμοποίηση παράνομων μέσων προκειμένου να μειωθεί το κόστος καπνίσματος, μέσω της μη καταβολής του οφειλόμενου φόρου. Η φοροδιαφυγή συντελείται από την πλευρά των καταναλωτών μέσω της¹⁵:

α) αγοράς πλαστών/ παραποιημένων τσιγάρων (counterfeit). Η παραγωγή παραποιημένων προϊόντων καπνού είναι μια μορφή παράνομης παρασκευής κατά την οποία τα προϊόντα που παρασκευάζονται φέρουν ένα εμπορικό σήμα χωρίς τη συναίνεση του κυρίου του σήματος

β) αγοράς φθηνών λευκών τσιγάρων (illicit whites). Πρόκειται για καπνικά προϊόντα που έχουν παραχθεί νόμιμα σε μία αγορά και εισέρχονται λαθραία σε μία άλλη αγορά, όπου η διανομή είναι περιορισμένη.

γ) αγοράς τσιγάρων που η παραγωγή τους δεν έχει δηλωθεί (under declaration). Πρόκειται για καπνικά προϊόντα τα οποία παράγονται και διανέμονται στην ίδια χώρα, ένα ποσοστό των οποίων δεν δηλώνεται στις εγχώριες φορολογικές αρχές.

δ) αγοράς γνήσιων προϊόντων που έχουν παραχθεί νόμιμα για την διανομή τους σε κάποια συγκεκριμένη αγορά, αλλά παράνομα εκτρέπονται σε άλλη αγορά (contraband). Αυτό συνήθως, συμβαίνει εξαιτίας των ατελειών του συστήματος διαμετακόμισης (προϊόντα που εισάγονται σε μία χώρα, όχι όμως για να διατεθούν σε αυτή αλλά για να επανεξαχθούν σε άλλη).

Μετά την παράθεση των παράνομων τύπων καπνικών προϊόντων, τα οποία είναι σχεδόν πάντα αφορολόγητα (εξού και η χαμηλή τιμή τους), ακολουθεί αναφορά στις μεθόδους με τους οποίους οι φοροδιαφεύγοντες καπνιστές τα προμηθεύονται. Ο

συνηθέστερος τρόπος αγοράς παράνομων καπνικών προϊόντων λαμβάνει χώρα μέσω της συνδιαλλαγής των καπνιστών με πλανόδιους πωλητές. Οι εν λόγω πωλητές, που πωλούν είτε χύμα καπνό είτε τσιγάρα, εντοπίζονται από τους καταναλωτές τόσο σε χώρους ψυχαγωγίας και συγκέντρωσης πολλών ατόμων, αλλά και μέσω του διαδικτύου. Όπως ισχύει όμως και σε πολλά άλλα προϊόντα η καλύτερη «διαφήμιση» είναι από «στόμα σε στόμα» και με αυτόν τον τρόπο λαθρέμποροι και καταναλωτές έρχονται σε επαφή.

Η φοροδιαφυγή ενισχύεται από τους καπνιστές, οι οποίοι, ιδιαίτερα σε περιβάλλον οικονομικής ύφεσης και μείωσης διαθέσιμου εισοδήματος, αναζητούν οικονομικές λύσεις για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Η συμπεριφορά τους αυτή, εντείνεται και από την υψηλή φορολογία που βαρύνει τα καπνικά προϊόντα.

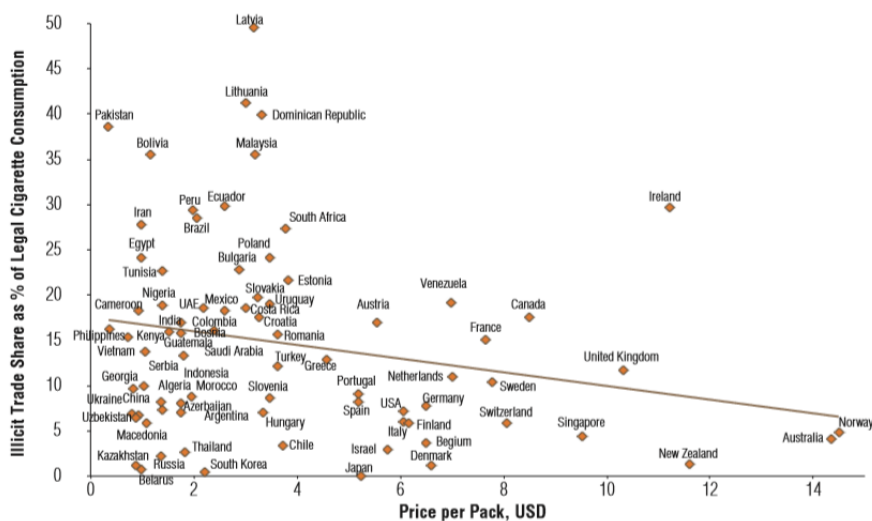
4.3. Οι συνέπειες της φοροδιαφυγής

Οι βασικές συνέπειες του φαινομένου της φοροδιαφυγής είναι οι ακόλουθες:

α) η φοροδιαφυγή στα καπνικά προϊόντα υπονομεύει μία από τις σημαντικότερες πολιτικές για την υγεία κάθε χώρας, δεδομένου ότι η αύξηση του φόρου στα τσιγάρα επιβάλλεται προκειμένου να δημιουργηθεί ένα οικονομικό αντικίνητρο για το κάπνισμα. Συνεπώς, το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων στοιχίζει ζωές, καθώς συνδέεται με την αύξηση του καπνίσματος. Ιδιαίτερος σε ότι αφορά τα πλαστά/ παραποιημένα τσιγάρα, πρέπει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με έρευνες, περιέχουν κάδμιο, το οποίο μπορεί να βλάψει σοβαρά τους πνεύμονες και συνδέεται με νεφρική νόσο, φέρουν σχεδόν έξι φορές περισσότερο μόλυβδο, που καταστρέφει τα όργανα και το νευρικό σύστημα, περιέχουν υψηλά επίπεδα αρσενικού, γεγονός που αυξάνει τους κινδύνους του πνεύμονα, του ήπατος και άλλων μορφών καρκίνου, ενώ σύμφωνα με έρευνες, πολλά παραποιημένα τσιγάρα περιέχουν 160% περισσότερη πίσσα, 80% περισσότερη νικοτίνη και 133% περισσότερο μονοξειδίο του άνθρακα σε σχέση με τα γνήσια τσιγάρα²⁹.

Η μελέτη Project Star που διεξάγεται ετησίως από την KPMG αναφέρει ότι περίπου 65 δισεκατομμύρια παράνομα τσιγάρα καταναλώθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2011. Αυτό ισοδυναμεί με περίπου 10% των συνολικών πωλήσεων νόμιμου τσιγάρου και λεπτοκομμένου καπνού στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁷. Η παράνομη

πώληση καπνικών προϊόντων αποτελεί περίπου το 10-12% της παγκόσμιας κατανάλωσης και σε χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα, φτάνει το 50%. Εκτός από τις αρνητικές συνέπειες για τη δημόσια υγεία και τα έσοδα των κρατών, το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων έχει συνδεθεί με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα και την τρομοκρατία ²⁰.

Διάγραμμα 13: Εκτίμηση της απώλειας δημοσίων εσόδων από το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων

Στον πιο πάνω πίνακα γίνεται μια αναγωγή των ποσοστών που αναφέρονται στις εκθέσεις Project Star που διεξάγει ετησίως η KPMG, πάνω στα έσοδα από τα καπνικά προϊόντα. Όπως φαίνεται η ζημιά στα κρατικά ταμεία είναι τεράστια και κατά το 2016 πλησίασε τα 14 εκατομμύρια ευρώ με αυξητική τάση εδώ και αρκετά χρόνια.

Κατασχέσεις καπνικών προϊόντων από το Τμήμα Τελωνείων			
Έτος	Τσιγάρα (χιλιάδες)	Λεπτοκομμένος καπνός (κιλά)	Οφειλόμενος Φόρος Κατανάλωσης
2012	375	274	€ 86,663
2013	6,119	1,369	€ 948,809
2014	8,636	940	€ 1,190,274
2015	25,969	19,891	€ 6,138,884

Πίνακας 7: Κατασχέσεις καπνικών προϊόντων από το Τμήμα Τελωνείων (από ετήσιες εκθέσεις του Τμήματος)

Στον πιο πάνω πίνακα φαίνονται οι κατασχέσεις αφορολόγητων καπνικών προϊόντων στις οποίες πρόβηκε το αρμόδιο Τμήμα Τελωνείων κατά την περίοδο 2012 -2015²².

Αυτά προέρχονταν είτε από παράνομη είσοδο/ εισαγωγή στην Κυπριακή Δημοκρατία, είτε στα σημεία διέλευσης λόγω παράνομης διακίνησης από τις μη ελεγχόμενες από την Κυπριακή Δημοκρατία περιοχές, οι οποίες βρίσκονται υπό τουρκική κατοχή. Στην τελευταία στήλη φαίνονται οι οφειλόμενες φορολογικές επιβαρύνσεις που θα είχε απωλέσει το κράτος, αν διοχετεύονταν στην αγορά. Πρόκειται για τεράστιες ποσότητες οι οποίες φαίνεται να αυξάνονται χρόνο με χρόνο, γεγονός που δείχνει τις διαστάσεις που παίρνει το λαθρεμπόριο στην Κύπρο, παρόλο που οι διωκτικές αρχές καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια, δεδομένης της υποστελέχωσής και των περιορισμένων πόρων που έχουν στη διάθεσή τους.

Η επιβολή ψηλής φορολογικής πολιτικής θεωρείται αποτελεσματική στρατηγική για τη μείωση της κατανάλωσης καπνικών προϊόντων και ως εκ τούτου, η φοροαποφυγή και η φοροδιαφυγή υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα των φορολογικών πολιτικών και οδηγούν σε λιγότερα έσοδα για τις κυβερνήσεις, φθηνότερες τιμές για τους καπνιστές και την αύξηση της χρήσης καπνικών προϊόντων.

4.4. Περιορισμοί και απαγορεύσεις σχετικές με το κάπνισμα

Μέσα στη χρονική περίοδο 1997-2009 έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές στην πολιτική του Υπουργείου Υγείας για το κάπνισμα. Το 2002 τροποποιήθηκε ο Περί Προστασίας (Έλεγχος του Καπνού) της Υγείας Νόμος ώστε να απαγορευτεί πλήρως η διαφήμιση καπνικών προϊόντων καθώς και η τροποποίηση των προειδοποιήσεων στα πακέτα των τσιγάρων, καθορίστηκαν χώροι απαγόρευσης του καπνίσματος κ.α. Τα κύρια νομοθετικά μέτρα που έχουν ληφθεί είναι αποτέλεσμα εναρμόνισης της κυπριακής νομοθεσίας με τις ευρωπαϊκές οδηγίες 1989/622, 2001/37, 2003/33 ⁹. Με τον περί Προστασίας της Υγείας (Έλεγχος του Καπνίσματος) (Τροποποιητικός) Νόμος 89(I)/2009, από 1^η Ιανουαρίου 2010, στα πλαίσια εναρμόνισης με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, το κάπνισμα απαγορεύτηκε σε όλους του κλειστούς χώρους αναψυχής και γενικά κλειστούς δημόσιους χώρους. Με τον Νόμο καθορίστηκαν χρηματικές ποινές τόσο για τους παραβάτες, όσο και για τους διαχειριστές των χώρων.

Οι αρνητικές συνέπειες του παθητικού καπνίσματος στην υγεία, ιδιαίτερα για τα παιδιά,

επιβάλλουν την υιοθέτηση περιορισμών στο κάπνισμα. Οι περιορισμοί αυτοί μειώνουν επίσης τις ευκαιρίες των καπνιστών για κάπνισμα, αυξάνοντας έτσι το κόστος του καπνίσματος (Ross, Chaloupka, 2002: 10). Σε δυτικές χώρες οι περιορισμοί στο κάπνισμα οδηγούν σε μείωση κατά 5-15% της ποσότητας καπνικών προϊόντων που καταναλώνεται, επιπλέον όμως αλλάζει τους κοινωνικούς κανόνες σχετικά με τη συμπεριφορά των καπνιστών, ιδιαίτερα μεταξύ των νέων (Ross, Chaloupka, 2002: 10)³⁰.

Ειδική έρευνα – ευρωβαρόμετρο²³ που έγινε εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Μάιο του 2012, κατέδειξε ότι το 23% των ερωτηθέντων (που επισκέφτηκαν ένα χώρο αναψυχής το τελευταίο εξάμηνο) δήλωσαν ότι υπήρχαν άτομα που κάπνιζαν σε κλειστό χώρο. Ωστόσο το ποσοστό αυτό βρέθηκε να είναι μειωμένο κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες από προηγούμενη έρευνα του 2009.

Ωστόσο μεταξύ των χωρών παρατηρούνται μεγάλες διαφοροποιήσεις σε αυτό το ζήτημα. Για παράδειγμα στην Ελλάδα ποσοστό 78% ανέφερε ότι υπήρχαν άτομα που κάπνιζαν και στην Κύπρο 51%²⁴. Παρόλο δηλαδή που η απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους έχει φέρει αποτελέσματα, οι Κύπριοι καπνιστές δεν τηρούν την Νομοθεσία στο σύνολο τους.

Κεφάλαιο 5

Μεθοδολογία

5.1. Ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή

Προκειμένου να γίνει πλήρως αντιληπτή η έννοια της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή, καθώς και η σημασία της, παρακάτω ακολουθεί επεξήγηση βασικών οικονομικών εννοιών που σχετίζονται με αυτή²⁸.

Χρησιμότητα είναι η έννοια που παρέχει ένα τρόπο σύγκρισης της ικανοποίησης που λαμβάνει ένα άτομο από διάφορα επίπεδα κατανάλωσης, από ένα σύνολο αγαθών. Η χρησιμότητα ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας πηγάζει από τη δυνατότητα που έχει να ικανοποιήσει μια ανθρώπινη ανάγκη και σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες, όπως είναι οι προτιμήσεις του καταναλωτή, τα στοιχεία της προσωπικότητας του κ.α. Όσο ένα άτομο αυξάνει την κατανάλωση ενός προϊόντος τόσο αυξάνεται συνήθως η συνολική χρησιμότητα (total utility) που αποκομίζει. Ωστόσο, κάθε επιπλέον μονάδα του προϊόντος επιφέρει μικρότερη αύξηση στη συνολική του χρησιμότητα.

Η επιδίωξη της μέγιστης χρησιμότητας αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του καταναλωτή στη ζήτηση αγαθών. Την παραπάνω επιδίωξη περιορίζουν δυο παράγοντες οι οποίοι σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο είναι δεδομένοι για τον καταναλωτή, το εισόδημα του και οι τιμές των αγαθών²⁸. Επομένως, ο καταναλωτής είναι αναγκασμένος να επιλέξει αυτά τα αγαθά και σε εκείνες τις ποσότητες που του επιτρέπει το εισόδημά του, έτσι ώστε από την κατανάλωσή τους να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του.

Ένας ορθολογικός καταναλωτής, που σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο έχει κατανείμει το εισόδημά του, έτσι ώστε αγοράζοντας κάποια αγαθά σε ποσότητες που μεγιστοποιούν την χρησιμότητά του, λέμε ότι βρίσκεται σε ισορροπία. Αυτό σημαίνει ότι, αν δεν υπάρξει καμία μεταβολή, για παράδειγμα στις προτιμήσεις του, στις τιμές

των αγαθών ή στο εισόδημά του, δεν έχει κανένα λόγο να μεταβάλει τη συμπεριφορά του.

Στην πραγματικότητα όμως, καθώς οι πιο πάνω παράγοντες μεταβάλλονται στον χρόνο ο καταναλωτής αναπροσαρμόζει τις επιλογές του. Η ελαστικότητα της ζήτησης είναι βασική οικονομική έννοια και χρησιμοποιείται για την μέτρηση και κατανόηση των επιδράσεων στην κατανάλωση προϊόντων, που προκύπτουν από αλλαγές στην τιμή πώλησης του. Η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή μετρά πόσο ευαίσθητη είναι η ζήτηση (ή η κατανάλωση) σε μια αλλαγή στην τιμή αγοράς του προϊόντος.

Για την εκτίμηση της τιμής του συντελεστή ελαστικότητας χρησιμοποιείται ο ακόλουθος βασικός τύπος:

$$E_z = - \frac{\% \text{ μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας}}{\% \text{ μεταβολή της τιμής}}$$

ή

$$E_z = - \frac{\frac{\Delta\Pi}{\Pi}}{\frac{\Delta T}{T}} = - \frac{\Delta\Pi}{\Delta T} * \frac{T}{\Pi}$$

Όπου:

E_z = συντελεστής ελαστικότητας

$\Delta\Pi$ = μεταβολή της ποσότητας

Π = αρχική ποσότητα

ΔT = μεταβολή της τιμής

T = αρχική τιμή

Ο συντελεστής ελαστικότητας της ζήτησης έχει αρνητικό πρόσημο, γιατί όταν αυξάνεται η τιμή, μειώνεται η ποσότητα και αντίστροφα. Ανάλογα με την ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας και της τιμής, η ζήτηση μπορεί να είναι:

Ελαστική (elastic demand), αν η ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής, οπότε και η απόλυτη τιμή του συντελεστή ελαστικότητας είναι μεγαλύτερη από τη μονάδα.

Ανελαστική (Inelastic demand) αν, αντίθετα, η ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας είναι μικρότερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής, οπότε η απόλυτη τιμή του συντελεστή είναι μικρότερη από τη μονάδα.

Μοναδιαία ελαστικότητα (unitary elasticity) αν, η απόλυτη τιμή του συντελεστή είναι ίση με τη μονάδα, που σημαίνει ότι ποσότητα και τιμή μεταβάλλονται κατά το ίδιο ποσοστό.

Πλήρως ανελαστική (perfectly inelastic) αν ο συντελεστής ελαστικότητας ισούται με μηδέν, οπότε μια ορισμένη μεταβολή της τιμής δεν επιφέρει καμία μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα. Τότε η καμπύλη ζήτησης θα είναι κατακόρυφη προς τον οριζόντιο άξονα.

Απείρως ελαστική (infinitely elastic) αν η απόλυτη τιμή του συντελεστή ελαστικότητας τείνει προς το άπειρο και η καμπύλη ζήτησης είναι παράλληλη προς τον οριζόντιο άξονα. Σε μια τέτοια περίπτωση η ζητούμενη ποσότητα μεταβάλλεται και χωρίς μεταβολή της τιμής.

Συνήθως, όταν αντιμετωπίζουν υψηλότερες τιμές για ένα αγαθό ή μια υπηρεσία, οι καταναλωτές τείνουν να μειώνουν κατανάλωση αυτού του αγαθού ή της υπηρεσίας. Η εκτιμώμενη ελαστικότητα των τιμών της ζήτησης τσιγάρων που διαπιστώθηκε στην προηγούμενη βιβλιογραφία διέφερε ανάλογα με την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, τη συμπερίληψη ή μη διαφορετικών επεξηγηματικών μεταβλητών, τα δεδομένα και τέλος τις μεθόδους εκτίμησης. Ωστόσο, όπως φαίνεται και στον πιο κάτω συγκεντρωτικό πίνακα, σχεδόν όλες οι εμπειρικές μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή για τα καπνικά προϊόντα, βρίσκεται μεταξύ του μηδέν και του μείον ένα.

Μια αύξηση της τιμής θα μειώσει τη ζήτηση γιατί κάποιοι καπνιστές θα επιλέξουν να καπνίζουν λιγότερο άλλοι θα σταματήσουν να καπνίζουν εντελώς και το κάπνισμα μπορεί επίσης να μειωθεί, επειδή θα μειωθούν οι νέοι καπνιστές.

Συγγραφέας	Ελαστικότητα	Χώρα
Chaloupka (1998)	από -0.3 μέχρι -0.5	Μετα-ανάλυση
Ahmed and Vaziri (2014)	βραχυχρόνια 0.29 και μακροχρόνια -0,47	Σουηδία
Shin and Seo (2013)	από -0.38 μέχρι -0.49	Κορέα
Chaloupka et al (2010)	από -0.25 μέχρι -0.5	Μετα-ανάλυση σε ανεπτυγμένες χώρες
Melberg (2007)	-0.46	Νορβηγία
Conner (2014)	-0.19	Χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος
Tauras et al. (2016)	-0.77, -0.66, -0.65, 0.73 αναλόγως μοντέλου	ΗΠΑ
Chávez R et al. (2010)	-0.25	Μεξικό
Fernandez et al. (2004)	-0.19	Ισπανία
Jha and Chaloupka (2000)	-0.4 στις χώρες με ψηλό εισόδημα και 0.80 στις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος	Μετα-ανάλυση
Czubek and Johal (2010)	από -1.17 μέχρι -0.92	Ηνωμένο Βασίλειο
IARC (2011)	από -0.6 μέχρι -0.2	ΗΠΑ
Kennedy et al. (2015)	-1.8	Ιρλανδία

Πίνακας 8: Μέτρηση ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή στην διεθνή βιβλιογραφία²⁶

Όσον αφορά την ελαστικότητα προσφοράς των καπνικών προϊόντων θεωρείται τέλεια ελαστική, καθώς θεωρούμε ότι υπάρχει μια ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά για τα προϊόντα καπνού και ότι, σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, η καπνοβιομηχανία είναι μια σταθερού κόστους βιομηχανία. Ως εκ τούτου, οι φόροι βαρύνουν τους καταναλωτές - καπνιστές, καθώς η αύξηση της φορολογίας στον καπνό οδηγεί σε μια αύξηση στην τιμή που οι καταναλωτές πληρώνουν, ίση με την αύξηση της φορολογίας.

Είναι ενδιαφέρον το ότι τα αποτελέσματα από μια σειρά μελετών υποδηλώνουν ότι, για τις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες, τα τσιγάρα έχουν αλλάξει από κανονικό σε κατώτερο αγαθό. Σε παλιότερες μελέτες παρατηρείτο θετική εισοδηματική

ελαστικότητα, ενώ πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι η σχέση τώρα είναι αρνητική στις προηγμένες χώρες, η ζήτηση πέφτει στην πραγματικότητα καθώς αυξάνονται τα επίπεδα εισοδήματος.

Οι ποσότητες και οι τιμές των προϊόντων που αγοράζονται και πωλούνται σε ανταγωνιστικές αγορές καθορίζονται ταυτόχρονα (δηλαδή, η τιμή είναι ενδογενής). Αν αυτό δεν ληφθεί υπόψη κατά την ανάλυση της ζήτησης για καπνικά προϊόντα θα οδηγήσει σε μεροληπτικές εκτιμήσεις. Ωστόσο, εάν είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η προσφορά καπνικών προϊόντων είναι απείρως ελαστική (και ως εκ τούτου η τιμή είναι στην ουσία εξωγενής), είναι βέβαιο ότι κάθε συνδυασμός τιμής και ποσότητας βρίσκονται στην καμπύλη ζήτησης. Εφόσον η κάθε χώρα είναι μικρή σε σχέση με την παγκόσμια αγορά καπνικών προϊόντων οι καπνοβιομηχανίες κατανέμουν τις ποσότητες που παράγουν στις χώρες που πληρώνουν τις ψηλότερες τιμές. Μόλις η αγορά δεν είναι πρόθυμη να απορροφήσει άλλες ποσότητες σε μια συγκεκριμένη τιμή, η προσφορά κατευθύνεται στην επόμενη χώρα. Για τον λόγο αυτό, η προσφορά σε κάθε χώρα μπορεί να θεωρηθεί απείρως ελαστική²³.

5.2. Οικονομετρικό μοντέλο

Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται δύο ειδών μοντέλα για ανάλυση της κατανάλωσης των καπνικών προϊόντων. Χρησιμοποιούνται τα συμβατικά μοντέλα, τα οποία είναι στατικά και εξετάζουν τις επιπτώσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών στην εξαρτημένη εντός μιας χρονικής περιόδου και τα μοντέλα εθιστικής ζήτησης, στα οποία η κατανάλωση επηρεάζεται από την κατανάλωση προηγούμενων και επόμενων περιόδων. Τα μοντέλα εθιστικής ζήτησης υποδιαιρούνται περαιτέρω, σε μοντέλα «μυωπικού» και «ορθολογικού» εθισμού. Στην ουσία, τα μοντέλα εθιστικής ζήτησης περιέχουν τις ίδιες ανεξάρτητες μεταβλητές με τα συμβατικά μοντέλα ζήτησης, με την προσθήκη όμως της μελλοντικής ζήτησης ή/ και της παρελθοντικής ζήτησης ανάλογα.

Τα μοντέλα εθιστικής ζήτησης δεν τυγχάνουν εφαρμογής σε μηνιαία στοιχεία όπως είναι αυτά που χρησιμοποιώ στη μεταπτυχιακή διατριβή μου. Για παράδειγμα, οι Keeler κ.ά. (1993)²⁷ διαπίστωσαν ότι «το χρονικό διάστημα ενός μήνα δεν είναι αρκετά μεγάλο ώστε να προσμετρήσει οποιαδήποτε πιθανή τάση προς την κατεύθυνση του εθισμού.

Το συμβατικό μοντέλο ζήτησης είναι ένα στατικό μοντέλο ζήτησης, στο οποίο η

ποσότητα που ζητείται σε δεδομένη χρονική περίοδο καθορίζεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές μόνο εντός αυτής της περιόδου. Η εξίσωση αυτού του μοντέλου είναι:

$$Q_t = b_0 + b_1 E_t + b_2 Y_t + b_3 S_t + b_4 I_t + b_5 D_t + b_6 U_t + b_7 C_t + \varepsilon_t \text{ όπου:}$$

Εξαρτημένη μεταβλητή Q_t :

Η μεταβλητή Q_t είναι η κατανάλωση πακέτων τσιγάρων των 20 τεμαχίων (ή 20 γραμμαρίων καπνού) ανά μήνα και ανά κάτοικο άνω των 15 ετών στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου. Χρησιμοποιείται η κατά κεφαλήν κατανάλωση, ώστε να ελεγχθεί η επίδραση της πληθυσμιακής αύξησης στις συνολικές πωλήσεις καπνικών προϊόντων. Η μεταβλητή έχει προσαρμοστεί ώστε να μπορεί να συγκριθεί η επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών προς την κατανάλωση τόσο των τσιγάρων όσο και του καπνού. Είναι ένας εναρμονισμένος δείκτης της κατανάλωσης με μήνα βάσης τον Ιανουάριο του 2007, που είναι και η πρώτη παρατήρηση του δείγματος. Η κατανάλωση τσιγάρων υπολογίζεται σε συσκευασίες των 20 τεμαχίων ανά δυνητικό καπνιστή ανά μήνα. Θεωρώντας ότι οι δυνητικοί καπνιστές ήταν όλοι οι κάτοικοι της Κύπρου, στις ελεύθερες περιοχές, 15 ετών και άνω, η κατανάλωση υπολογίστηκε διαιρώντας τη συνολική κατανάλωση τσιγάρων με τον πληθυσμό 15 ετών και άνω.

Ανεξάρτητες μεταβλητές:

Η μεταβλητή E_t είναι ο ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης ανά πακέτο 20 τσιγάρων (ή 20 γραμμαρίων καπνού). Όσον αφορά τα τσιγάρα περιλαμβάνει τον σταθερό και τον κατ' αξίαν ειδικό φόρο κατανάλωσης. Αν είχε χρησιμοποιηθεί η τιμή πώλησης ανά πακέτο θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη παράγοντες όπως ο πληθωρισμός, τα είδη τσιγάρων χαμηλής και ανώτερης ποιότητας. Η συγκεκριμένη μεταβλητή δεν εξαρτάται από το επίπεδο τιμών, δεν περιλαμβάνει τον ΦΠΑ και είναι πολύ πιο στοχευμένη. Η μεταβλητή έχει επίσης προσαρμοστεί ώστε να μπορεί να συγκριθεί η επίδραση του φόρου προς την κατανάλωση τόσο των τσιγάρων όσο και του καπνού. Είναι ένας εναρμονισμένος δείκτης ειδικού φόρου κατανάλωσης, με μήνα βάσης τον Ιανουάριο του 2007, που είναι και η πρώτη παρατήρηση του δείγματος.

C_t είναι ψευδομεταβλητή που μετρά την βραχυχρόνια επίδραση (πρώτοι τρεις μήνες)

που επιφέρει η αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στην ζητούμενη ποσότητα.

B_t είναι ψευδομεταβλητή για την απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους. Αυτή είναι μια ψευδομεταβλητή που παίρνει την τιμή 1 κατά την περίοδο που απαγορεύτηκε το κάπνισμα σε κλειστούς χώρους και την τιμή 0, πριν την ρύθμιση.

I_t είναι ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (με έτος βάσης 2015) τον μήνα t

S_t είναι το ποσοστό λαθρεμπορίου τον μήνα t

P_t είναι ψευδομεταβλητή που ξεχωρίζει τις παρατηρήσεις που αφορούν τα τσιγάρα (τιμή 1) με τις παρατηρήσεις που αφορούν τον καπνό (τιμή 0)

U_t είναι ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων τον μήνα t (εποχικά προσαρμοσμένος)

ε_t = σφάλμα, ο παράγοντας που δεν ερμηνεύεται από το μοντέλο και ονομάζεται λάθος της παλινδρόμησης

Χρησιμοποιήθηκε ανάλυση χρονολογικών σειρών (time series analysis) με μηνιαία δεδομένα για την περίοδο Ιανουάριος 2007 μέχρι Δεκέμβριος 2016. Τα δεδομένα έχουν συλλεγεί από δημοσιεύσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τις ετήσιες εκθέσεις του τμήματος Τελωνείων και δημοσιεύσεις της στατιστικής Υπηρεσίας. Χρησιμοποιώντας ανάλυση χρονολογικών σειρών (time series analysis) με μηνιαία δεδομένα μελετάται η επίδραση της φορολογίας στην κατανάλωση καπνικών προϊόντων και κατ' επέκταση η επίδραση στα δημόσια έσοδα, μέσω πολλαπλής παλινδρόμησης (multiple regression).

5.3. Αποτελέσματα παλινδρόμησης

Στατιστικά παλινδρόμησης					
Πολλαπλό R	0,820574				
R Τετράγωνο	0,673342				
Προσαρμοσμένο R Τετράγωνο	0,663486				
Τυπικό σφάλμα	0,175979				
Μέγεθος δείγματος	240				
	βαθμοί ελευθερίας	SS	MS	F	Σημαντικότητα F
Παλινδρόμηση	7	14,809894	2,115699	68,317599	0,000000
Υπόλοιπο	232	7,184711	0,030969		
Σύνολο	239	21,994605			
	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	τιμή-P	
Τεταγμένη επί την αρχή	-2,988546	0,643619	-4,643346	0,000006	
Ελάχιστος συντελεστής ΕΦΚ 20 τσιγάρων/ γραμμαρίων καπνού	-0,138661	0,027885	-4,972570	0,000001	
Βραχυχρόνια επίδραση αύξησης ΕΦΚ	-0,256879	0,053660	-4,787159	0,000003	
Απαγόρευση σε κλειστούς χώρους	0,029890	0,049974	0,598119	0,550344	
Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (έτος βάσης 2015)	0,050580	0,007277	6,950630	0,000000	
Ποσοστό Λαθρεμπορίου	-3,514496	0,972212	-3,614949	0,000368	
Είδος προϊόντος (τσιγάρα/καπνός)	-0,097531	0,025052	-3,893061	0,000129	
Εγγεγραμμένοι άνεργοι	-0,000017	0,000003	-5,475642	0,000000	

Πίνακας 9: Αποτέλεσμα Παλινδρόμησης σε μορφή Excel

Με τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης το μοντέλο μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής:

Κατανάλωση = - 2.9886 - 0.1387 * ΕΦΚ - 0.25 * Βραχυχρόνια επίδραση + 0 * Απαγόρευση + 0.0505 Δείκτης Τιμών - 3.514 * Λαθρεμπόριο - 0.0975 * Είδος - 0.000017 Άνεργοι

Το 67.3% της μεταβλητότητας της κατανάλωσης, οφείλεται στην μεταβλητότητα των ανεξάρτητων μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στο πιο πάνω μοντέλο για την περίοδο που εξετάζουμε. Σημαντικότητα $F < 0,001$ και άρα οι μεταβλητές είναι σημαντικά διαφορετικές από το 0 και επομένως η συνεισφορά του μοντέλου στην επεξήγηση της κατανάλωσης είναι στατιστικά σημαντική, αφού απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση. Ο συντελεστής πολλαπλής συσχέτισης (πολλαπλό R) που δείχνει πόσο ισχυρή είναι η συσχέτιση της εξαρτημένης με όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές είναι ικανοποιητικός. Ο έλεγχος των καταλοίπων έδειξε ότι ακολουθούν την κανονική κατανομή και άρα τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης θεωρούνται ασφαλή.

5.4. Ερμηνεία αποτελεσμάτων παλινδρόμησης

Ελάχιστος συντελεστής Ειδικού φόρου κατανάλωσης (Ανεξάρτητη μεταβλητή E_t):

Δεδομένου ότι ο συντελεστής αυτός είναι στατιστικά σημαντικός, η τιμή του

ερμηνεύεται ως εξής: για κάθε 1% αύξηση του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης, η κατανάλωση καπνικών μειώνεται κατά περίπου 0.14 %. Ουσιαστικά αυτή η τιμή είναι η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή, όπως αναλύθηκε πιο πάνω, για την υπό αναφορά περίοδο και με τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στο μοντέλο.

Βραχυχρόνια επίδραση (Ανεξάρτητη μεταβλητή C_t):

Ο συντελεστής της πιο πάνω μεταβλητής είναι επίσης στατιστικά σημαντικός και ερμηνεύεται ως εξής: για κάθε 1% αύξηση του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης, η κατανάλωση καπνικών μειώνεται κατά περίπου 0.26 % κατά τους τρεις πρώτους μήνες που ακολουθούν την αύξηση του φόρου κατανάλωσης.

Όταν εφαρμόζεται μια αύξηση στη φορολογία των καπνικών, παρατηρείται το φαινόμενο κατά τους πρώτους μήνες εφαρμογής, η κατανάλωση να μειώνεται δραστικά και στην επόμενη περίοδο να επιστρέφει στα κανονικά της επίπεδα και αυτό εξηγείται από διάφορους παράγοντες. Οι έμποροι αυτών των προϊόντων όταν αντιληφθούν ότι επίκειται αύξηση των συντελεστών, πληρώνουν τους φόρους για μεγάλες ποσότητες αφορολογήτων προϊόντων (θέση σε ανάλωση) που είχαν στην κατοχή τους για να επωφεληθούν του χαμηλότερου συντελεστή. Επειδή συνήθως τα καπνικά προϊόντα βρίσκονται σε τελωνειακά καθεστώτα αναστολής (φορολογικές αποθήκες και αποθήκες αποταμίευσης) σε μεγάλες ποσότητες, κάποιος που θα αντιληφθεί ότι επίκειται αύξηση των φόρων μπορεί να κερδοσκοπήσει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τους πρώτους μήνες που θα εφαρμοστεί η αύξηση στη φορολογία να καταγραφεί μεγάλη πτώση στις εισπράξεις εσόδων από τις φορολογικές αρχές.

Ένας άλλος λόγος που μειώνεται η κατανάλωση κατά τους πρώτους μήνες αύξησης των φόρων είναι ότι πολλοί καπνιστές, επιλέγουν αυτό το χρονικό σημείο για να κάνουν προσπάθεια διακοπής του καπνίσματος και βραχυχρόνια επηρεάζεται κάπως η κατανάλωση. Ωστόσο, η εθιστική φύση του προϊόντος κάνει τους περισσότερους να επιστρέψουν πίσω στην κατανάλωση του, το επόμενο διάστημα.

Απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους (ανεξάρτητη μεταβλητή B_t):

Ο συντελεστής της πιο πάνω μεταβλητής είναι στατιστικά ασήμαντος και άρα η απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους δεν έχει επηρεάσει αρνητικά την κατανάλωση. Αυτό συμβαίνει γιατί όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι Κύπριοι

καπνιστές φαίνεται να μην εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη Νομοθεσία, καθώς σύμφωνα και με τις έρευνες που προαναφέρθηκαν⁷ παρουσιάζουν τον δεύτερο ψηλότερο δείκτη μη συμμόρφωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ανεξάρτητη μεταβλητή I_t):

Ο συντελεστής της πιο πάνω μεταβλητής είναι επίσης στατιστικά σημαντικός. Ο δείκτης τιμών καταναλωτή είναι ένας δείκτης που αντιπροσωπεύει τις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών που αγοράζει ένα δείγμα νοικοκυριών, το οποίο θεωρείται αντιπροσωπευτικό του συνόλου των νοικοκυριών. Παρόλο που θεωρητικά όταν οι τιμές των αγαθών και άρα ο δείκτης ανεβαίνουν, αυτό έχει ως επακόλουθο την μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος για κάθε αγαθό, στα αποτελέσματα φαίνεται να επηρεάζει θετικά την κατανάλωση. Αυτό πιθανό να συμβαίνει επειδή ο δείκτης αυξάνεται όταν παρατηρείται άνθηση στην οικονομία και μειώνεται σε περιόδους κρίσης και μείωσης των εισοδημάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όταν ο δείκτης τιμών αυξάνεται 1%, η κατανάλωση καπνικών να αυξάνεται κατά 0.05 %.

Ποσοστό λαθρεμπορίου (ανεξάρτητη μεταβλητή S_t):

Ο συντελεστής της πιο πάνω μεταβλητής είναι επίσης στατιστικά σημαντικός και ερμηνεύεται ως εξής: για κάθε αύξηση του ποσοστού λαθρεμπορίου κατά 1%, η πραγματική κατανάλωση μειώνεται κατά 3.5 %. Αυτό πιθανό να συμβαίνει επειδή οι δείκτες του λαθρεμπορίου υποεκτιμούν τις πραγματικές διαστάσεις του. Όπως είναι κατανοητό, το να μετρηθεί ακριβώς το ποσοστό του λαθρεμπορίου είναι αδύνατο, οπότε στην πραγματικότητα τα αποτελέσματα ερευνών για το θέμα, υποτιμούν το πρόβλημα.

Είδος προϊόντος, τσιγάρα καπνός(ανεξάρτητη μεταβλητή P_t):

Ο συντελεστής της πιο πάνω μεταβλητής είναι επίσης στατιστικά σημαντικός και ερμηνεύεται ως εξής: με όλες τις υπόλοιπες μεταβλητές να μεταβάλλονται με τον ίδιο τρόπο, η κατανάλωση τσιγάρων θα μειωθεί κατά 0.1% περισσότερο από ότι ο καπνός. Αυτό σημαίνει ότι η κατανάλωση τσιγάρων είναι πιο ευμετάβλητη από ότι του λεπτοκομμένου καπνού.

Υείναι ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων τον μήνα t :

Οι εγγεγραμμένοι άνεργοι είναι επίσης στατιστικά σημαντική μεταβλητή του μοντέλου και η αύξηση τους μειώνει την κατανάλωση. Πιο συγκεκριμένα για κάθε αύξηση των ανέργων κατά χίλια άτομα, η κατανάλωση μειώνεται κατά 0,017%.

5.4. Περιορισμοί μοντέλου και δεδομένων

1. Επειδή συνήθως μοντέλα με μηνιαία στοιχεία καλύπτουν μικρότερη περίοδο, έχουν μικρότερο R^2 (ποσοστό μεταβλητότητας που εξηγείται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές) από ότι τα ετήσια μοντέλα που συνήθως προσεγγίζουν το 0,9. Επίσης αυτό οφείλεται πιθανώς στις μεγάλες διακυμάνσεις στην μεταβλητή της μηνιαίας κατανάλωσης που έχουν τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν.

2. Δεν λήφθηκε υπόψη η συνεχής τάση για μείωση του καπνίσματος που παρατηρείται στην Κύπρο αλλά και στις υπόλοιπες ανεπτυγμένες χώρες, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία και είναι δύσκολό να διαχωριστεί πόση μείωση οφείλεται στις αυξήσεις των φόρων και πόση στην αλλαγή κουλτούρας λόγω μόρφωσης, ενημέρωσης κ.α.

3. Δεν λήφθηκε υπόψη το φαινόμενο της φοροαποφυγής (μεταφορά καπνικών από τουρίστες στις αποσκευές τους) που δεδομένης της συνεχούς αύξησης των τουριστικών αφίξεων στην Κύπρο το ποσοστό αυτό αυξάνεται, καθότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

4. Δεν λήφθηκε υπόψη το φαινόμενο του εθισμού καθώς όπως προαναφέρθηκε δεν συνηθίζεται όταν χρησιμοποιούνται μηνιαία στοιχεία, αφού το χρονικό διάστημα του ενός μήνα δεν είναι αρκετά μεγάλο ώστε να προσμετρήσει οποιαδήποτε πιθανή τάση προς την κατεύθυνση του εθισμού.

5. Δεν έχει ληφθεί υπόψη η στροφή των καπνιστών στη χρήση ηλεκτρονικού τσιγάρου και θερμαινόμενων προϊόντων καπνού, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα.

6. Η έρευνα θα πρέπει να επεκταθεί και στις έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει στην οικονομία η μείωση του καπνίσματος.

Κεφάλαιο 6

Επίλογος – Συμπεράσματα

Τα καπνικά προϊόντα αν και προκαλούν εθισμό, η κατανάλωση τους δεν παύει να ακολουθεί τον θεμελιώδη νόμο της ζήτησης. Όταν αυξάνονται οι τιμές (μέσω της φορολογίας), η ζήτηση μειώνεται. Η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή βρέθηκε να είναι ανελαστική και αρνητική όπως σχεδόν σε όλη την σχετική βιβλιογραφία.

Η φορολογία λοιπόν, είναι ο πλέον αποτελεσματικός και οικονομικά αποδοτικός τρόπος παρέμβασης των χωρών για να μειωθεί η κατανάλωση καπνικών προϊόντων. Ωστόσο, όταν οι κυβερνήσεις εξετάζουν το ενδεχόμενο αύξησης των φορολογικών συντελεστών, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ότι οι καπνιστές μπορεί να στραφούν στο λαθρεμπόριο και τα δημόσια έσοδα να μειωθούν, χωρίς να μειωθεί η πραγματική κατανάλωση. Επομένως, με την εφαρμογή μιας αύξησης θα πρέπει να αυξάνονται και οι πόροι για τον έλεγχο και επιβολή της νομοθεσίας, να αναλύεται από πριν η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών και να λαμβάνονται υπόψη οι φορολογικοί συντελεστές σε γειτονικές αγορές.

Απαιτείται βελτίωση του τρόπου λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η φοροαποφυγή.

Θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση από τις διωκτικές αρχές για πλήρη εφαρμογή της νομοθεσίας για απαγόρευση του καπνίσματος σε κλειστούς χώρους.

Καθώς η φορολόγηση των καπνικών προϊόντων είναι ένα πολύπλοκο θέμα, ο σχεδιασμός της φορολογικής πολιτικής του κράτους θα πρέπει να προσμετρά και άλλες κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους, πέραν της είσπραξης φόρων.

Βιβλιογραφία

1. Smith (1818), *Wealth of Nations*. Hartford: Cooke & Hale. (μέσω της ιστοσελίδας του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας)
2. Jarvis, *The History and Effects of Cigarette Regulation: A Historical and Econometric Analysis of Cigarette Taxation and Regulation in the United States*.
3. Οδηγία 92/79/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Οκτωβρίου 1992 για την προσέγγιση των φόρων στα τσιγάρα. (Αντικαταστάθηκε από την Οδηγία του Συμβουλίου 2011/64/ΕΕ της 21ης Ιουνίου 2011 για τη διάρθρωση και τους συντελεστές του ειδικού φόρου κατανάλωσης που εφαρμόζονται στα βιομηχανοποιημένα καπνά).
4. Οδηγία του Συμβουλίου 2011/64/ΕΕ της 21ης Ιουνίου 2011 για τη διάρθρωση και τους συντελεστές του ειδικού φόρου κατανάλωσης που εφαρμόζονται στα βιομηχανοποιημένα καπνά.
5. Ευρωπαϊκής Έρευνας Υγείας που διενεργήθηκε από τη Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Νοέμβριος 2016
6. SPECIAL EUROBAROMETER “Attitudes of Europeans towards Tobacco 2012”
7. Attitudes of Europeans towards tobacco and e-cigarettes 2017
8. Global economic cost of smoking-attributable diseases, M.Goodchild, N. Nargis, E.Tursan d'Espaignet (<http://tobaccocontrol.bmj.com>)
9. Εθνική Στρατηγική για τον έλεγχο του καπνίσματος στην Κύπρο, Υπουργείο Υγείας, 2012
10. Φορολογία καπνού και παράνομο εμπόριο, 2012. Πρόγραμμα «TOBTAXY Making Tobacco Tax Trendy”, το οποίο έλαβε χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Προγράμματος για την Υγεία.
11. *Cigarette Use Among High School Students --- United States, 1991—2007*
12. Frank J. Chaloupka, Kenneth E. Warner, 1999, *The Economics of Smoking*, USA
13. *Tobacco Taxation Factsheet* Health Bridge Canada, 2008
14. Yurekli, Beyer (2010) *Design and Administer Tobacco Taxes*, World Bank *Economics of Tobacco Toolkit*, USA
15. Becker, Grossman, Murphy (1994). An empirical analysis of cigarette addiction. *American Economic Review* 1994;84(3):396-418 (μέσω Chaloupka, 1999).

16. Douglas S, Hariharan G. The hazard of starting smoking: estimates from a split population duration model. *Journal of Health Economics* 1994;13(2):213-30 (μέσω Chaloupka, 1999).
17. Douglas S. The duration of the smoking habit. *Economic Inquiry* 1998;36(1):49-64. (μέσω Chaloupka, 1999).
18. *Smoking and The Environment: Actions and Attitudes*, 2003
19. WHO REPORT on the global TOBACCO epidemic, 2008
20. U.S. National Cancer Institute and World Health Organization. *The Economics of Tobacco and Tobacco Control*. National Cancer Institute Tobacco Control Monograph 21. NIH Publication No. 16-CA-8029A. Bethesda, MD: U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health
21. Project Star 2010 Results by KPMG
22. Ετήσιες Εκθέσεις Τμήματος Τελωνείων (<http://www.mof.gov.cy/mof>)
23. Special Eurobarometer, European Commission, 2007
24. Special Eurobarometer, European Commission, 2012
25. ΑΡΧΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ, Λιανός Θεόδωρος Παπαβασιλείου Αντώνιος, Χατζηανδρέου Ανδρέας 2012
26. Jobaida Yeasmin Mili, A time series data analysis for Norway over the period 1996 – 2015
27. Nick Wilkins, Ayda Yurekli, and Teh-wei Hu *Economic Analysis of Tobacco Demand*, 2010:30
28. EXCISE DUTY TABLES Part III - Manufactured Tobacco, EUROPEAN COMMISSION 2018
29. Άρθρο του BBC NEWS με τίτλο «Fake cigarettes more hazardous» http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4096911.stm.
30. Hana Ross, Frank J. Chaloupka, 2002, *Economics of Tobacco Control*, International Tobacco Evidence Network (ITEN), USA
31. <http://www.who.int/> , Ιστοσελίδα Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας
32. <http://ec.europa.eu/health/tobacco/> European Commission, DG Health and Food Safety, Public health, Tobacco Indicators.